

SARUHANOĞULLARI'NA DAİR ARAŞTIRMALAR*

Hasan AKYOL*

ÖZ

Türkiye Selçuklu Devleti merkezî otoritesinin kaybolması, Anadolu'nun farklı coğrafyalarında "beylik" olarak adlandırılan birçok siyasî yapının ortaya çıkmasına yol açtı. Bu beylikler içerisinde Saruhan Bey tarafından Manisa merkez olmak üzere kurulan Saruhanoğulları Beyliği, hâkimiyet sahalarında Türk-İslâm kültürünün yerleşmesinde önemli bir rol oynamışlar, şehirlerini Türk-İslâm eserleriyle süslemişler ve her siyasî oluşum gibi çevrelerindeki siyasî oluşumlarla çeşitli ilişkiler kurmuşlardır. Çalışmamızda Saruhanoğulları Beyliği'ne dair kayıtlar bulunan muasır kaynaklar hakkında bilgi verilecek, 20. yüzyılın başlarından günümüze Saruhanoğulları'na dair çalışmaların içerikleri kısaca açıklanacak ve nicel bir değerlendirme yapılacaktır. Değerlendirmemize esas teşkil eden çalışmalar, doğrudan Saruhanoğulları ile ilgili çalışmalar olacaktır. Yazımızın sonucunda çalışmalarda genel olarak ana kaynakların durumu, çalışmaların yıllara göre dağılımı ve bu dağılımın âmilleri hakkında çıkarımlar yapılarak, çalışmaların beylikle ilgili hangi alanlara yoğunlaştığı ve daha az çalışmaların olduğu alanlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Saruhanoğulları, Saruhan, Manisa, Beylik.

STUDIES ON THE SARUHANOGULLARI

ABSTRACT

The disappearance of the Turkey Seljuk State's central authority led to the emergence of many political structures called "beylik". Saruhanogullari within these principalities established by Saruhan Bey, Manisa being its capital, have played an important role in the adoption of Turkish-Islamic culture in their field of dominance. They decorated their cities with the Turkish-Islamic artifacts and they, as every political formation, established various relationships with other political formations in their surroundings. Our study aims to provide information about contemporary sources that found records about the Saruhanogullari principality. The contents of the studies on Saruhanogullari from the early 20th century to the present day will be

* Bu çalışma, 5-7 Kasım 2015 tarihli Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu - IV: Saruhanoğulları Beyliği adlı sempozyumda sunulmuş olan bildirinin düzenlenmiş halidir.

* Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Dr. Öğr. Üyesi, mail: hasan.akyol@cbu.edu.tr

briefly explained through a quantitative assessment. Studies which are the basis of our assessment will be the ones which are directly related to Saruhanogullari. As a result, our article will try to determine the general the status of the main sources in the studies and distribution of studies according to the years and the reason of this distribution and the focal points of these studies.

Keywords: Saruhanogullari, Saruhan, Manisa, Beylik/Principality.

Giriş

Kösedağ Savaşı sonrasında Anadolu'nun Moğol hâkimiyetine girişi üzerine Anadolu Selçuklu Devleti'nin merkezi otoritesinin sarsılması, Anadolu'da "beylik" olarak adlandırılan birçok yerel hükümetlerin kurulmasına zemin hazırladı. Bu ortamda Anadolu'da teşekkül eden beyliklerden biri de Saruhan Bey tarafından Manisa merkez olmak üzere kurulan Saruhanogulları Beyliği'dir. Saruhanogulları, Manisa merkez olmak üzere doğuda Alaşehir, batıda Ege Denizi, kuzeyde Bergama, güneyde Kemaliye ile çevrili topraklarda Türk-İslâm kültürünün yerleşmesini sağlayan siyasî bir organizasyon olmuştur. Türkiye tarihi açısından büyük öneme sahip bulunan Saruhanogulları Beyliği, Manisa şehri açısından ayrıca bir öneme sahiptir. Saruhanogulları Beyliği 1313-1413 yılları arasında Manisa ve çevresinin siyasî hâkimi olmuştur. Saruhanogulları Beyliği, bölgede uyguladığı siyasî ve kültürel faaliyetlerle sadece hâkimiyet kurdukları dönemde değil; uzun yıllar etkilerini devam ettiregelmişlerdir. Saruhanogulları, XV. yüzyılın ilk yarısında siyasî varlığını kaybetmelerine rağmen, kültürel izleri dolayısıyla hâlâ varlığını korumaktadır. Bölgedeki ve diğer coğrafyalardaki Saruhanogulları'na dair isimler de Saruhanogulları Beyliği'nin kültürel olarak hâlâ yaşamakta olduğunun bir kanıtıdır. Saruhanogulları'nı tarihî hafızamızda canlı tutan önemli bir faktör de beyliğe dair araştırmalardır.

Çalışmada, Batı Anadolu ve özellikle de Manisa'nın tarihinde mühim bir yer tutan Saruhanogulları Beyliği hakkında yapılan çalışmaların *nicelik* ve *içerik* yönünden ne düzeyde olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Saruhanogulları Tarihinin Ana Kaynakları

Saruhanogulları ile ilgili bilgi veren ana kaynaklar ve bu kaynakların Saruhanogulları tarihi açısından önemi hakkında kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır. Zira, Saruhanogulları Beyliği'ne dair

çalışmalar, öncelikli olarak bu kaynaklara dayanmaktadır. Ancak biz bu çalışmaya, kaynakların Saruhanogullari tarihiyle ilgili kayıtlarını almayacağız. Kaynakların Saruhanogullari Beyligi çalışmalarının hangi aşamalarında kullanıldığı/kullanılabileceği hakkında bilgi vereceğiz.

Saruhanogullari da diğeri beylikler gibi Anadolu Selçuklu Devleti'nin bünyesinden çıktığından, özellikle beyliklerin kurulduğu sırada Anadolu'nun durumu ve Saruhanogullari'nin kuruluş süreci konularında, Anadolu Selçuklu kaynaklarının kullanılması gerekmektedir.

Anadolu Selçuklu Tarihinin 1192-1282 yılları arasındaki devresi için temel kaynak olan İbni Bibi'nin *el-Evâmirü'l-Ala'yye fi'l-Umuri'l-Alaiye* adlı eseri,¹ Saruhanogullari Beyliğinin kurulduğu sırada Anadolu'nun genel durumu ve idarî taksimatı hakkında bilgiler vermesinin yanında Saruhan Bey'in kökenine dair ipuçları da sunmaktadır.²

İbn Bibi'nin eserinin bir tamamlayıcısı niteliğinde olan Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî'nin *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr* adlı eseri,³ Saruhanogullari Beyliğiyle ilgili doğrudan bir kayıt barındırmamasına rağmen, Moğol hâkimiyeti altındaki Anadolu coğrafyasının genel durumu ve idarî taksimatı hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.

Saruhanogullari, askerî olarak ilerleme yönünü batıya/denize döndüren bir beylik olmuş ve bu yöndeki faaliyetlerinde genellikle Aydınogullari'yla ittifak halinde bulunmuştur. Bu ittifaka Menteşe Beyliğinin de destek verdiği bilinmektedir. Aralarında değişik zamanlarda anlaşmazlıklar çıkmasına rağmen bu üç beyliğin gerek Bizans ve Latinlere, gerekse peyderpey güçlenmeye başlayan Osmanlılara karşı benzer bir tutum izledikleri görülmektedir.⁴ Dolayısıyla Saruhanogullari Tarihi, Saruhanogullari'nin yanında ya da

¹ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Ala'yye fi'l-Umuri'l-Ala'ye (Selçukname) I, II*, Haz. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

² Saruhan Bey özelinde Saruhanogullari'nin kökenine dair önemli bir ipucu sunan kaynak, araştırmacılar için önemli bir dayanak teşkil etmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmalara bir örnek olarak bkz. Feridun M. Emecen, "Saruhan Beyliği'nin Kurucusunun Kimliği Meselesi Üzerine Notlar", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-IV Saruhanogullari Beyliği Bildiri Özetleri*, Manisa, 2015, s. 1.

³ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara, 2000.

⁴ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 108.

karşısında olan güçlerden, bu güçlerin tarihlerinden soyutlanamaz. Bu açıdan sayılan devlet ve beyliklerin kaynakları ve araştırmaları da Saruhanoğulları tarihinin yazımında önemli bir paya sahiptir.

Bu bağlamda Aydınoğulları Tarihi sayılabilecek⁵Enverî'nin, *Düsturnâme'si*, Aydınoğulları ile Saruhanoğulları ilişkilerine dair bilgi veren yegâne kaynak olma özelliği taşımaktadır. Fakat *Düsturnâme'de* verilen bilgiler dolaylı olduğundan eserde Saruhanoğulları ile ilgili karışık ancak bir o kadar da orijinal kayıtlar mevcuttur.

Karamanoğulları'nın gözünden beylikler dünyasına bakan Şikarî'nin *Karamannâmesi*, verdiği bilgiler açısından zamanın diğer kronikleriyle çelişmesi bakımından dikkatle kullanılması gereken bir kaynak olma özelliği taşımaktadır.⁶ *Karamannâme'de* Karamanoğulları, diğer beyliklerin hamisi pozisyonundadır. Eserin bakış açısı gözden kaçırılmadan Saruhanoğulları Beyliği çalışmalarında kullanılmalıdır. Eserde, Saruhanoğulları'nın menşei, Saruhan beyleri, Ankara Savaşı öncesi ve sonrasında beyliğin durumu hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Ulu Arif Çelebi'nin emriyle Ahmed Eflakî tarafından hazırlanan *Menakibü'l-Arifin* adlı eser,⁷ Mevlana ve haleflerinin menkıbelerini kapsamakta olup, Anadolu'da Mevlevîliğin yaygınlık düzeyini göstermesi ve Ulu Arif Çelebi'nin Batı Anadolu'ya yaptığı seyahatler açısından önemlidir. Bu yönleriyle *Menakibü'l-Arifin*, Saruhanoğulları coğrafyasında Mevlevîliğin kökenleri açısından dikkate değerdir.

Saruhan elini bizzat ziyaret etmiş bulunan veya çağdaş seyyahların beylikle ilgili verdiği bilgiler oldukça önemlidir. Bu bağlamda İbn Batuta⁸ ve İbn Fazlullah el-Ömerî'den⁹ bahsetmek yerinde olacaktır. İbn Batuta ve el-Ömerî, beylikle ilgili çağdaş bilgiler sunmaktadırlar. Özellikle İbn Batuta, bizzat Manisa'ya gelmiş ve

⁵ Emecen, s. 107.

⁶ Rudi Paul Lindner, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, Çev. Müfit Günay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, s. 200; Emecen, s. 105.

⁷ Ahmet Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri (Menâkibü'l-Ârifin) I, II*, Çev. Tahsin Yazıcı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1953.

⁸ *İbn Batuta Seyahatnamesi*, C. I, Çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 426-428.

⁹ İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesalikü'l-ebzar fi Memâlikü'l-emsar*, (Anadolu İle İlgili kısmı Yay. F. Taeschner), Leipzig 1929, Türkçe Tercümesi: Yaşar Yücel, "Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri", *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, TTK Yayınları, Ankara, 1991.

burada Saruhan Bey'le görüsmüştür. Bu seyyahların verdiği bilgilerden Saruhanogullari'nin beylikler dünyasındaki yeri ve beyliğin kurucusu Saruhan Bey hakkında önemli çıkarımlar yapılabilmektedir. Yine el-Ömerî'nin *et-Ta'rif bi'l-mustalahi's-şerîf* adlı eserinde¹⁰ Saruhanogullari hakkında kayıtlar bulunmaktadır. Kalkaşandî'nin *Subhu'l-a'sâ fi Sınâti'l-İnşa* adlı eserlerinde¹¹ Memlüklerin Anadolu Beyleri ile yazışmalarında onlara hitap ediş biçimi ve Saruhanogullari da dahil Anadolu Beylikleri hakkında bilgiler vermesi, kaynağı Saruhanogullari tarihi açısından önemli kılmaktadır. Makrizî'nin *Kitab es-Sülûk*'u¹² da batı Anadolu Beylikleri hakkında bazı kayıtlar barındırmaktadır.

Saruhanogullari Beyliğı'ne çağdaş seyyahların seyahatnameleri yanında daha geç dönemlerde Manisa'ya gelen seyyahların eserlerinde de Saruhanogullari Beyliğı özellikle de beylikten kalma yapılar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bunların başında Saruhan ili hakkında detaylı sayılabilecek bilgiler aktaran Evliya Çelebi başta olmak üzere, Katip Çelebi, Texier, Tournefort gibi seyyahların seyahatnameleri, araştırmalarda kullanılmaktadır.

Saruhanogullari Beyliğı'nin coğrafi konumu, siyasî ve askerî faaliyetleri dolayısıyla Bizans ve Latin kaynakları da kendi tarih seyirleri içerisinde Saruhanogullari Beyliğıne dair bilgiler barındırmaktadırlar.

1255-1308 yıllarını kapsayan Georgios Pachymeres'in *Syngraphikai Historiai* (Yazarlarla İlgili Tarihler) adlı eseri,¹³ Batı Anadolu'da Türk beyliklerinin ilk faaliyetleri sırasında Bizans-Latin ve Batı Anadolu Beyleri arasındaki mücadelelere değinmektedir. Kaynak, beyliğin kuruluşu sırasında sahillerin ve Batı Anadolu'nun durumu hakkında bilgiler sunmaktadır.

¹⁰ El-Ömerî, *et-Ta'rif bi'l-mustalahi's-şerîf*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1988, s. 63.

¹¹ Kalkaşandî, *Subhu'l-A'sâ fi Sınâti'l-İnşa*, Daru'l-Kütübü's-Sultaniyye, Kahire, 1915, C. VIII, s. 13vd.

¹² Makrizi, *Kitab es-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1997. (Eserin Beylikler hakkındaki kayıtları için bkz. Cüneyt Kanat, *Makrizi'nin Kitab es-Suluk'unda Osmanlılar, Karamanogullari ve Batı Anadolu Beylikleri İle İlgili Kayıtlar*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1991)

¹³ Eserin neşri ve Fransızca tercümesi için bkz. Georges Pachymeres, *Relations Historiques I, II, III*, Ed. Albert Failler, Vitalien Laurent, Paris, 1984. Eserin Türklerle ilgili bölümlerinin çevirisi için bkz. Georges Pachymeres, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, Çev. İcan Bihter Barlas, İlgî Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2009.

Nikephoros Gregoras'ın *Historai Romae* (Roma Tarihi) adlı 37 kitaptan oluşan tarihi,¹⁴ 1204-1359 yılları arasında kapsamaktadır. Pachymeres'in tamamlayıcısı ve devamı niteliğinde olan eserde, XIII. ve XIV. yüzyıl Türk tarihi, Türk-Bizans münasebetleri bakımından oldukça zengin malumat bulunmaktadır. Eserde Saruhanoğulları'nın Batı Anadolu'daki faaliyetlerine dair kayıtlar da mevcuttur.

Ioannes Kantakuzenos'un, *Decknamen Theodulas* adlı 4 kitaptan oluşan ve hatırat niteliği taşıyan eseri,¹⁵ 1320-1356 yıllarını kapsamaktadır. Birçok resmî belge içeren eser, Gregoras'ın eserinin destekleyicisi özelliğindedir. Eser, Batı Anadolu Beyliklerinin Bizans'la olan ilişkileri açısından oldukça önemlidir.

Dukas'ın *Bizans Tarihi* adlı eseri,¹⁶ Bizans tarih yazarlarının gelenek haline getirdiği gibi yaratılıştan 12. yüzyıla kadar mufassal bir dünya tarihi anlatımıyla başlamakta ve 1462 yılında Midilli Adası'nın Osmanlı hâkimiyetine girişiyle sonlanmaktadır. 45 bölümden oluşan eserinde Dukas, Türklerle ilgili oldukça fazla bilgi vermektedir. Eser, Batı Anadolu Beylikleri ve Saruhanoğulları'nın kuruluşu ve kuruluş devrelerindeki sınırları, Osmanlı-Saruhan ilişkileri, Ankara Savaşı sırasında ve sonrasında Saruhanoğulları, Saruhanoğulları'nın Bizans ve Latinlerle ilişkileri gibi konularda kayıtlar içermektedir.

Laonikos Khalkokondyles'in *Historiae* adlı eseri,¹⁷ 1298-1463 yıllarını kapsamaktadır. 10 kitaptan oluşan eser, Beyliklerin ortaya çıktıkları sırada Anadolu'nun durumu, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, Saruhanoğulları'nın Ankara Savaşı öncesinde ve sonrasındaki vaziyeti hakkında bilgiler vermektedir.

¹⁴ Nikephoros Gregoras, *Byzantina Historia*, yay. haz. L. Schopeni, I. Bekkero, C. I, II, III, CSHB, Bonn, 1829-1855, Eserin kısmî tercümesi için bkz. Yanko İskender Huci, "Şehzade Halil'in Sergüzeşti", (Gregoras'tan Tercüme) *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, Ahmet İhsan ve Şurekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1 Teşrinievvel 1326 (14 Ekim 1910), C. 1, S. 4, ss. 239-252.

¹⁵ Ioannes Kantakuzenos, *Historiarum*, Haz. Ludovici Schopeni, C. 1-4, CSHB, Bonn, 1828.

¹⁶ Dukas, *Bizans Tarihi*, Çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1956; Eserin Bilge Umar tarafından yapılmış bir çevirisi de bulunmaktadır. Umar, Mirmiroğlu çevirisinde birçok hata bulunduğunu örnekleriyle ortaya koymuş ve eseri yeniden tercümesindeki maksadı dile getirmiştir. (Mikhaël Doukas, *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, Çev. Bilge Umar, İstanbul, 2008)

¹⁷ Laoniki Chalcocondylae Atheniensis, *Historia*, *Historiae Byzantinae Scriptores Tres*, Apud Petrum de la Rouiere, 1615.

Ramon Muntaner'in *Katalan Vekâyinamesi* olarak da bilinen kroniğinde,¹⁸ Bizans'ın Türklere karşı çağırdığı Katalanların Manisa ve çevresindeki faaliyetlerinden de bahsedilmektedir. Kronik, Saruhan Bey'in Manisa'yı fethi arifesinde bölgenin siyasî vaziyeti konusunda kullanılabilir bir kaynaktır.

Şahin Kılıç tarafından yayınlanan *Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora)* adlı eserde¹⁹ Saruhan-Bizans ilişkileri ve Ankara Savaşı sonrasında Saruhanogullari hakkında bazı kayıtlar mevcuttur.

Saruhanogullari'na dair ana kaynaklar içerisinde önemli bir boşluğu dolduran kaynaklar da beylikten kalan maddî ve kültürel kalıntılardır. Beylikten kalan paralar, yapılar ve kitabeler dönemin siyasî, sosyal, ekonomik yapısı hakkında ipuçları sunar ve beylik döneminin mimarî ve estetik anlayışını yansıtır.

İlk devir Osmanlı ve Beylikler tarihi hakkında bilgi veren muasır ve mahalli kaynakların az oluşu, araştırmacıları Osmanlı kroniklerine ve arşivlerine yöneltmektedir. Kronikler, Saruhanogullari'nı kendi müstakil yapısı ve beylikler dünyasındaki yeri çerçevesinde değil, Osmanlı tarihinin bir parçası olarak ele almaktadırlar. Kroniklerin bu yönleri göz önünde bulundurularak kullanılmalıdır.²⁰

Osmanlı kronikleri, Osmanlı penceresinden; Bizans kaynakları, Bizans penceresinden; Karamannâme, Karamanogullari'nin penceresinden; Düsturname, Aydınogullari penceresinden Saruhanogullari'na baktığından, Saruhanogullari ile ilgili bilgiler dolaylı bilgiler olup bu kaynaklardan Saruhanogullari'nin sosyo-ekonomik yapıları, beyliğin idarî yapılanması... gibi iç dinamikler hakkında doğrudan bir bilgi

¹⁸ Ramon Muntaner, *Chronicle*, İngilizceye Çev. Lady Goodenough, Inparentheses Publications Catalan Series, Cambridge-Ontario, 2000.

¹⁹ *Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora)*, Haz. Şahin Kılıç, İthaki Yayınları, İstanbul, 2013.

²⁰ Hemen hemen bütün Osmanlı tarihlerinde Saruhanogullari'na dair kayıtlar bulunmakla birlikte, araştırmacıların en fazla kullandıkları tarihler şunlardır: Gelibolulu Mustafa Âlî, *Kühû'l-Ahbâr*; Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*; Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*; Kâtip Çelebi, *Cihannümâ*; Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*; Müneccimbaşı, *Camiü'd-düvel*; Neşrî, *Cihannümâ*; Tursun Bey, *Târih-i Ebu'l-Feth*. Erken dönem Osmanlı kroniklerinin Saruhanogullari'na dair kayıtları, Osmanlı tarihinin akışı içerisindeki verilerdir. Örnek olarak bkz. Aşık Paşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Çev. Atsız, MEB Yayınları, İstanbul, 1992, s. 59, 68, 78; Ahmedî, *İskender-nâme*, haz. Yaşar Akdoğan, www.kulturizm.gov.tr e-kitap, 7137; Şükrullah, *Behçetü't-Tevârih*, Çev. N. Atsız, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1947, s. 56.

sunmamaktadırlar. Bu durum Saruhanoğulları hakkında araştırma yapan tarihçileri Osmanlı arşivine yönlendirmektedir.

Feridun Emecen, Osmanlı arşiv kaynaklarının özellikle vakıf ve timar kayıtlarını havi defterlerinin incelenip beyliklerin hâkim olduğu bölgelerin Osmanlı devri idari taksimatından yola çıkılarak eski idare birimlerinin tespitinin mümkün olduğunu²¹ ve tahrir sisteminin timar, vakıf, piyade ve müselleme teşkilatının ana birimlerini aktaran verilerine göre, eski beyliklerin hemen hemen herhangi bir sınır değişikliğine bile uğramaksızın "sancak" yapıldığını, dolayısıyla tahrir kayıtlarından yola çıkılarak Batı Anadolu Beyliklerinin tarihî topografyalarının tespit ve tayin edilebileceğini bildirmektedir.²² Bu durumda Osmanlı arşivleri²³ Saruhanoğulları araştırmaları için önemli bir kaynaktır.

Saruhanoğulları Üzerine Yapılan Çalışmalar

Saruhanoğulları Beyliği'ne dair müstakil çalışma sayıca az olmakla birlikte, Batı Anadolu, Beylikler ve Manisa Tarihi çalışmaları Saruhanoğulları bahsi işlenmektedir.

Osmanlı Devleti tarihi üzerine çalışma yapan batılı araştırmacılar tarafından yazılan tarihlerde, Osmanlı kronikleri ve seyahatnameler ışığında bir Osmanlı tarihi inşa edilmiş, bu bağlamda çalışmalar, Osmanoğulları merkezli eserler olup Saruhanoğulları'ndan, Osmanlı tarihinin serüveni içinde bahsetmektedirler.²⁴ Yine 19. yüzyılda Osmanlı tarihi üzerine yapılan yerli yazarların eserleri de Saruhanoğulları Beyliği'nin tarihi hakkında Osmanlı siyasî tarihiyle kesişme noktalarında kayıt düşmüşlerdir.²⁵ Dolayısıyla 19. yüzyılda yapılan çalışmalarda

²¹ Emecen, s. 90; Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, TTK Yayınları, Ankara, 1989, s. 2.

²² Emecen, *İlk Osmanlılar...*, s. 96.

²³ Manisa Tarihi, dolayısıyla Saruhanoğulları hakkında bilgiler içeren Osmanlı Arşiv belgeleri için bkz. Abdülmecid Mutfak, "Şehir Tarihçiliği Açısından; Manisa'nın Arşiv Kaynakları", *Manisa*, Manisa'yı Mesir'i Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını, S. 9, Haziran 1995, ss. 25-28.

²⁴ Osmanlı tarihi kapsamında Saruhanoğulları'na değinen ve sathî bilgiler sunan batılı araştırmacıların eserlerine örnek olarak bkz. Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, I-VII, Hamburg, 1840-1863 (Eserin Türkçe tercümesi: *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, Ed. Erhan Afyoncu, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011); Joseph von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I-X, 1827-1835 (Eserin Türkçe tercümesi: *Osmanlı Devleti Tarihi*, I-XVI, haz. M. Çevik, E. Kılıç, İstanbul, 1983-1986).

²⁵ Osmanlı tarihi kapsamında Saruhanoğulları'na da değinen yerli araştırmacıların eserlerine örnek olarak bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, I-VI, haz. Dündar

dogrudan Saruhanogullarina donuk bir bakis acisi veya isleyis yoktur.

Dogrudan Saruhanogullari Beyligi hakkında yapilan ilk yayın olarak Ahmed Tevhid (Ulusoy)'in 14 Ekim 1911 tarihli Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'nda yayınlanan *Saruhan Oğulları* adlı makalesi²⁶ sayılabilir. Ahmed Tevhid, çalışmasında Saruhanogullari'nin menşei, hâkimiyet sahası, beyliğin sahip olduğu askerî (kara-deniz) kuvveti kaydettikten sonra Saruhan Bey, Fahreddin İlyas Bey, Muzafferüddin İshak Bey, Hızırşah Bey başlıkları altında Saruhanogullari'nin siyasî-askerî faaliyetleri hakkında Selçuklu ve Osmanlı kaynakları ışığında bilgiler vererek, Meskûkât başlığı altında beyliğin kestirmiş olduğu sikkeler hakkında genel açıklamalar yapmaktadır.

Halil Edhem, *Garbî Anadolu'da Selçukîlerin Vârisleri*, adlı çalışmasının Saruhanogullari kısmını, Osmanlı kaynakları ve Ahmed Tevhid Bey'in makalesinden faydalanarak kaleme almıştır. Bu üç sayfalık kısımda Halil Edhem, Saruhanogullari Beyligi'nin sınırları ve Saruhanoglu Beyleri hakkında kısa bilgiler vermektedir.²⁷

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malûmat* adlı eserinin²⁸ *Manisa Kitabeleri ve Saruhan Oğulları* isimli bölümünde Manisa Şehrinin Saruhanogullari öncesi tarihi hakkında kısaca bilgi verdikten sonra Ana kaynaklar, sonraki dönemin seyahatnameleri ve Ahmed Tevhid Bey'in çalışmalarından istifade ederek Saruhanogullari tarihini işlemektedir. Eserde Ulucami, Ulucami Medresesi, İshak Bey Türbesi, Evliya Çelebi'ye istinaden Mevlevîhane kitabelerinin de bulunduğu 13 eser kitabesi kaydedilerek, eserler ve bânileri hakkında bilgi verilmektedir.

Ülkemizde yerel tarih çalışmalarının öncüsü sayılabilecek Halk Evi dergileri, bu işlevi Manisa Tarihi bağlamında Manisa Halk

Günday, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983; Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l-Vukûat*, I-II, haz. Neşet Çağatay, TTK Yayınları, Ankara, 1992.

²⁶ Ahmed Tevhid, "Saruhan Oğulları", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, Ahmet İhsan ve Şurekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1 Teşrinievvel 1327 (14 Ekim 1911), S. 10, ss. 615-619.

²⁷ Halil Edhem, *Garbî Anadolu'da Selçukîlerin Vârisleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1926, ss. 276-278.

²⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malûmat*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929.

Evi tarafından Gediz Dergisi ile yerine getirmiştir.²⁹ Manisa Tarihi açısından öncül yayınları barındırması dolayısıyla önemli olan Gediz Dergisi'nde Saruhanoğulları ile ilgili de 16 makale bulunmaktadır. Saruhanoğulları ile ilgili makaleler, derginin ilk sayısı ile 96. Sayısı arasında dağılım göstermektedir. Bu makaleler ve içerikleri hakkında kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır. 1937 yılında Haydar Berköz tarafından bir seri halinde yayınlanan *Saruhanoğulları Beyliği* başlıklı çalışma, Gediz Dergisi'nin Saruhanoğulları'na dair sunduğu önemli bir çalışma olup, derginin ilk yedi sayısında bulunmaktadır.³⁰ Haydar Berköz, çalışmasının ilk dört sayıda bulunan kısmında Saruhanoğulları'nın ortaya çıktığı dönemde Anadolu'nun siyasî vaziyeti ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılış süreci hakkında bilgi vermektedir. Çalışmanın sonraki üç sayıda bulunan kısmında ise Batı Anadolu'da beyliklerin ortaya çıkışı, Saruhan adının ve Saruhan Bey'in menşei konularında bilgiler verilmektedir.

Gediz'in 3. Sayısında Zekiye Erinç, *Manisa'nın Muhtelif Devirlerde Tarihi Kıymeti Haiz Olan Eserleri* adlı çalışmada,³¹ Manisa'nın Saruhanoğulları tarafından fethi ve Saruhanoğulları'nın Manisa'da bulunan eserlerine değinilmektedir.

16. Sayıda yayınlanan *Manisa Tarihi Üzerinde Araştırmalar II* adlı çalışmada³² Saruhanoğulları'nın kuruluşu, Saruhan Bey döneminde Saruhanoğulları'nın siyasî faaliyetleri, İlyas Bey, İshak Çelebi, Hızırşah Bey dönemleri hakkında kısaca bilgi verilerek Osmanlı vekayinameleri ışığında Ankara Savaşı sonrasında beyliğin durumu ve Osmanlı'ya ilhaki işlenmiştir.

Manisa Tarihi deyince ilk akla gelen yazarlardan biri olan Çağatay Uluçay'ın Gediz Dergisi'nde Saruhanoğulları ile ilgili birçok çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmalar ve içerikleri şöyledir: Çağatay Uluçay, derginin 46. sayısında yayınlanan *Manisa Tarihine Dair Düzeltmeler* adlı yazısında³³ 1939 yılında Manisa Halkevi tarafından yayınlanan *Manisa Tarihi* adlı eserde "Saruhanoğulları zamanından kalma mezar taşlarının bulunamadığı" bilgisinin, 1941 yılında bazı

²⁹ Manisa Halkevi'nin yayınları ve yerel tarihe katkıları hususunda bkz. Müslime Şen, "Manisa Halkevi Yayınları ve Yerel Tarih Çalışmaları Örneği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. II, S. 6-7, 1996-1997, ss. 147-156.

³⁰ Haydar Berköz, "Saruhanoğulları", *Gediz*, S. 1-7, 23.04.1937-31.10.1937.

³¹ Zekiye Erinç, "Manisa'nın Muhtelif Devirlerde Tarihi Kıymeti Haiz Olan Eserleri", *Gediz*, C. 1, S. 3, 24.06.1937, ss. 13, 14.

³² *Gediz*, "Manisa Tarihi Üzerinde Araştırmalar II", C. 2, S. 16, 01.08.1938, ss. 5, 6.

³³ Çağatay Uluçay, "Manisa Tarihine Dair Düzeltmeler", *Gediz*, C. 4, S. 46, 01 Şubat 1941, ss. 5-7.

mezar taşlarının bulunmasıyla değiştiğini belirterek iki mezar taşının transkripsiyonunu yapmıştır. 47. Sayıda *Evliya Çelebi ve Manisa* adlı çalışmada³⁴ Çağatay Uluçay, Evliya Çelebi'nin Manisa tarihi ile ilgili kayıtlarını sıralamış ve bu bağlamda Evliya Çelebi'nin Saruhanogullari'na dair kayıtlarını da vermiştir. 57. Sayıda Uluçay, *Manisa'nın En Eski İki Adeti [Namaz Gecesi ve Mesir]* başlıklı yazısında³⁵ Namaz Gecesi'nin, Manisa'nın Saruhan Bey tarafından alınışının sene-i devriyesi olarak Recep ayının ilk Cuma günü ve gecesinde şenlik ve bayramlarla kutlandığı anlatılmaktadır. Şehrin Saruhanogullari hâkimiyetine girişinin kutlandığı Namaz Gecesi adetine dair bir yazı da yine Gediz'in 64. Sayısında Yıldız Sunu'nun *Namaz Gecesi* başlıklı makalesidir.³⁶ Bu çalışmada da Namaz Gecesi'nin mahiyeti ve bu günde yapılan kutlamalar hakkında bilgi verilmektedir. Uluçay, 71. Sayıda *Manisa Tarihinin Türkler Devri Kaynaklarına Dair Düşünceler* adlı çalışmasında,³⁷ Manisa'daki eserlerin doğal afetler, yangın ve istilalardan dolayı büyük zarar gördüğü ve bu yüzden Saruhanogullari'na ait birçok eserin günümüze ulaşmadığını, bu eserler arasında İlyas Bey'in mezarı, Hızırşah'ın mezarı, Saruhan Beyliği'nin aile mezarlığı (Yedi Kızlar Türbesi hariç), sayıları iki-üç geçmeyen mezar taşının dışında mezar taşlarını saymaktadır.⁷⁸ Sayıda *Saruhanogullari Tarihi Üzerinde Bazı Düşünceler* adlı yazısında³⁸ Saruhanogullari Beyliği'nin kuruluş sürecini kısaca işleyerek, Vesikalar II kitabının neşredilmesi hakkında bilgi vermektedir. 82. Sayıda Ç. Uluçay, *Manisa Kazaları Tarihi Yazılırken Başvurulacak Kaynaklar* adlı yazısında³⁹ kazaların Saruhanogullari dönemine dair kaynaklar hakkında bilgi vermektedir. 86. Sayıda *Manisa'nın Bizanslılardan Alınışının 632nci Yıldönümü Münasebeti İle* adlı yazısında⁴⁰ Manisa'nın Saruhan Bey tarafından fethine kadar olan tarihî geçmişinden bahisle şehrin 713

³⁴ Uluçay, "Evliya Çelebi ve Manisa", *Gediz*, C. 4, S. 47, 01 Mart 1941, ss. 5, 6.

³⁵ Uluçay, "Manisa'nın En Eski İki Adeti [Namaz Gecesi ve Mesir]", *Gediz*, C. 5, S. 57, 01 Eylül 1942, ss. 6, 7.

³⁶ Yıldız Sunu, "Namaz Gecesi", C. 6, S. 64, Mayıs 1943, s. 9.

³⁷ Uluçay, "Manisa Tarihinin Türkler Devri Kaynaklarına Dair Düşünceler", C. 6, S. 71, 2. Kânun 1944, ss. 1, 2.

³⁸ Uluçay, "Saruhanogullari Tarihi Üzerinde Bazı Düşünceler", *Gediz*, C. 7, S. 78, 1 Mart 1945, ss. 11, 12.

³⁹ Uluçay, "Manisa Kazaları Tarihi Yazılırken Başvurulacak Kaynaklar", *Gediz*, C. 7, S. 82, 1 Temmuz 1945, s.4.

⁴⁰ Uluçay, "Manisa'nın Bizanslılardan Alınışının 632nci Yıldönümü Münasebeti İle", *Gediz*, C. 8, S. 86, 1 Kasım 1945, ss. 2, 3.

(26 Ekim 1313) yılında Saruhan Bey tarafından fethi hakkında bilgi vermektedir.

14. Sayıda İbrahim Gökçen, *Ulu Cami ve Medresesi* adlı çalışmasında,⁴¹ Ulu Cami ve medresesi hakkında tarihçesi ve kitabelerine dayanarak genel bilgi vermektedir.

Halit Ersoy, 54. Sayıda *Saruhanoğulları ve Gurhane Türbesi veya (Saruhanbey Türbesi)* adlı yazısında⁴² kısmen ana kaynaklar ışığında Saruhan Bey'in biyografisini vererek, Saruhan Bey Türbesi ve mezar kitabesi hakkında bilgi vermektedir. Halit Ersoy, 55. ve 56. Sayılardaki *Ulu Cami* başlıklı yazısında⁴³ Ulu Cami hakkında genel bilgi ve camiinin kitabelerinin transkripsiyonunu vermektedir. Ersoy, 57. Sayıda bulunan *Ulu Cami, Ulu Cami Medresesi* başlıklı yazısında da Ulu Cami Medresesi hakkında genel bilgi vererek, Medrese kitabelerinin transkripsiyonunu yaptıktan sonra, İshak Çelebi Hamamı ve Mevlevîhane'nin genel bir tanıtımını yapmaktadır.

Nazmi Bayçın, 86. Sayıda *Manisa'da Dokumacılık* adlı yazısında,⁴⁴ şehirde dokumacılığın tarihî temellerini işlemekte ve Manisa'da Saruhanoğulları döneminde dokumacılıkla uğraşıldığı çıkarımını yapmaktadır.

Çağatay Uluçay ve İbrahim Gökçen'in 1939 yılında yayınlanan *Manisa Tarihi* adlı eserleri,⁴⁵ Saruhanoğulları'nın siyasî, fizikî ve ekonomik yapısı hakkında bilgi veren öncül yayınlar arasındadır.

1940 yılında Manisa Halkevi tarafından çıkarılan Gediz Dergisi'nde Saruhanoğulları'na dair önemli yazıları bulunan M. Çağatay Uluçay'ın *Saruhan Oğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar (773 H. - 1220 H.)* adlı eseri yayınlandı.⁴⁶ Uluçay'ın bu eseri, Beyliğin Osmanlı Devleti'ne ilhakından sonra yazılan şer'iyye sicillerine dayanmaktadır. Uluçay, böyle bir metod izlemesinin nedenini çalışmasının önsözünde, Saruhanoğulları'na ait manzum ve mensur eserlerin olmayışı, Saruhanoğulları'ndan kaldığı düşünülen mimarî eserlerin kitabelerinin bulunmayışı, vakfiyelerinin olmayışı (İshak Çelebi Vakfiyesi hariç) ve mezar taşlarında yazı bulunmayışı gibi

⁴¹ İbrahim Gökçen, "Ulu Cami ve Medresesi", *Gediz*, C. 2, S. 14, 01.06.1938, ss. 7, 8.

⁴² Halit Ersoy, "Saruhanoğulları ve Gurhane Türbesi veya (Saruhan Bey Türbesi)", *Gediz*, C. 5, S. 54, 01.1.1941, ss. 5, 6.

⁴³ Ersoy, "Ulu Cami", *Gediz*, C. 5, S. 55, 56. 1942.

⁴⁴ Nazmi Bayçın, "Manisa'da Dokumacılık", *Gediz*, C. 8, S. 86, 1 Kasım 1945, ss. 7-9.

⁴⁵ Çağatay Uluçay, İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1939.

⁴⁶ Uluçay, *Saruhan Oğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar (773 H. - 1220 H.)*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1940.

nedenlerin kendisini Manisa Şer'iyeye Sicilleri'ne yönelttiğini bildirmektedir. Uluçay, çalışmasının önsözünde bölgede mevcut bazı cami ve mescitler, türbeler, yatır ve zaviyeler, zeybekler, mahalle ve köy adları ile evkaf defterlerinden bazı kayıtlar hakkında bilgi vermektedir. Eserin başlangıcında vakfiyeler üzerinde durulmuş ve Şer'iyeye Sicillerinde bulunan Revak Sultan Vakfiyesi ile Hoşkadem Paşa Vakfiyeleri, Timurtaşoğlu Ali Bey'in vakfiyesinde İshak Bey Hanı'na dair bilgi aktarılmıştır. Fatih Sultan Mehmed zamanında hazırlanan İshak Çelebi Vakfiyesi'nin Türkçesi verilerek, Saruhanogullari ve eserleri hakkında bilgi içeren 130 adet belge çevirisi yapılmıştır. Uluçay, belgelerde bulunan bilgi ve isimlerden bir tarih inşasına girişmemiştir. Belgelerden sonra araştırmacıların daha etkin faydalanmaları için detaylı bir indeks bulunmaktadır. Eserin sonunda 20 fotoğraf ve Saruhanogullari'ndan kalma eserlerin işaretlendiği bir Şehir Planı bulunmaktadır.⁴⁷

Çağatay Uluçay'ın 1943 yılında Manisa Halkevi yayını olarak hazırladığı *Yunus'un Mezarı* adlı eseri,⁴⁸ Tapduk Emre ve Yunus Emre'nin Saruhanogullari döneminde Kula'nın Emre Köyü'nde yaşadıklarını ve mezarlarının da burada bulunduğunu iddia etmesi açısından önemlidir. Uluçay, çalışmasında Yunus Emre hakkında Manisa ile Kula arasındaki coğrafyada anlatılan rivayetler ile belgeler arasında bir bağlantı kurarak iddiasını desteklemektedir. Eser, Saruhanogullari döneminde ilmî-kültürel hayat bahsinin açılımı açısından önemlidir.

1946 yılında Çağatay Uluçay, Manisa ve yakın çevresindeki Saruhanogullari eserleri hakkında bilgiler içeren *Vesikalar* kitabının ikinci cildini Manisa Halkevi Yayını olarak yayınlamıştır.⁴⁹ Uluçay, Mart 1945'te bu yeni eserin yayınlanış amacını şöyle açıklamıştır: "... Yeni kitabımız ise, Saruhan oğullarının, hakim oldukları yerlerdeki eserleri, yaptıkları vakıfları, kazaları ve bilhassa, Bu devirde yetişen ulema, meşayih, Danışmend ve Fakihleri öğretecek, bu suretle kazalarda köylerde bulunan birçok eser, cami, türbe, zaviyeleri, bu vesile ile öğrenmiş olacağız."⁵⁰ Uluçay, bu eserin Saruhanogullari ve

⁴⁷ Eserin Gediz Dergisi'nde İbrahim Gökçen tarafından yapılan tanıtımı için bkz. Gökçen, "M. Çağatay Uluçay Saruhanogullari ve Eserlerine Dair Vesikalar, Manisa Halkevi Yayınlarından, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1940", *Gediz*, C. 6, S. 62(ss. 11-13), S. 64 (ss. 11-13).

⁴⁸ Uluçay, *Yunus'un Mezarı*, Gediz Basımevi, Manisa, 1943.

⁴⁹ Uluçay, *Saruhanogullari ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, Marifet Basımevi, İstanbul, 1946.

⁵⁰ Uluçay, "Saruhanogullari...", s. 12.

Eserlerine Genel Bir Bakış başlıklı birinci bölümünde halk arasındaki efsanelerden yola çıkarak Manisa'nın fethi, muasır kaynaklardan, Osmanlı arşiv kaynaklarından (Tapu Defterleri, 27.05.1531 tarihli Saruhan Livası Mufassal Defteri, 1628 tarihli Sicil Defteri) faydalanarak Saruhanoğulları şehirlerini belirlemiş ve Saruhan Beyliği Şehirleri Haritası'nı yapmıştır. Yine muasır kaynaklar, Evliya Çelebi Seyahatnamesi ve araştırma eserlerinden yola çıkarak Saruhanoğulları ailesi hakkında bilgi vermektedir. Saruhanoğulları devri büyükleri hakkında bilgi vererek, Saruhanoğulları'na ait bilinmeyen yeni eserleri kaydederek Saruhanoğulları'nın önemli eserleri ve buldukları yerler haritasını eklemiştir. Eserin *Vesikalar* başlıklı ikinci bölümünde 104 vesika, Manisa ve kazalarına göre sınıflandırılarak verilmiştir. Eserin sonunda Saruhanoğulları'na ait (hicrî yıl esaslı) bir kronoloji cetveli ve ayrıntılı indeks bulunmaktadır.

A. Süheyl Ünver'in 1942 yılında yayınladığı *XIV. Asırda Saruhanlıların Türk Tababetine Hizmetleri ve Yakuphan Namına Tercüme Edilen Bahname* adlı eseri,⁵¹ Saruhanoğulları döneminde tıp alanında yapılan bir çalışma olup Saruhanoğulları'nın tıp tarihine katkısı hakkında fikir vermektedir.

M. Yusuf Akyurt, 1943 yılında *Manisa Şehri Saruhan ve Osmanlılar Devri Mebani ve Kitabeleri*⁵² adlı eserini hazırlamıştır. Eser, yayınlanmamış olup, bugün TTK Kütüphanesi'nde yazma halinde bulunmaktadır. Eserde Saruhanoğulları ve Osmanlı döneminden kalma mimarî eserler, vakfiyeleri ve kitabeleri bulunmaktadır. Çalışma, Saruhan Beyleri hakkında kısa bilgilerin verildiği Saruhan Silsilenamesi ile başlamakta ve İlyas Bey Mescidi, Ulu Cami, Ulu Cami Medresesi, Mevlevihane, Kirdeci Mescidi ve Saruhan Bey Türbesi hakkında bilgi verilmektedir. Çalışmada yapıların planları ve bazı yapılara ait kitabe ve vakfiyelerin Türkçe çevirileri de bulunmaktadır.

Saruhanoğulları açısından önemli sayılabilecek bir eser de Manisa Tarihi açısından ilk akla gelen isimlerden İbrahim Gökçen tarafından Manisa Halkevi yayını olarak hazırlanan *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar* adlı eserdir. Bu eserin birinci cildi 1946 yılında,

⁵¹ A. Süheyl Ünver, "XIV. Asırda Saruhanlıların Türk Tababetine Hizmetleri ve Yakuphan Namına Tercüme Edilen Bahname", *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, S. 19-20, 1942, ss. 34-37.

⁵² M. Yusuf Akyurt, *Resimli Türk Abideleri, cild 9, Manisa Şehri Saruhan ve Osmanlılar Devri Mebani ve Kitabeleri*, Manisa, 23 Mart-12 Nisan 1943, (TTK Kütüphanesi, Y/0603).

ikinci cildi 1950 yılında yayınlanmıştır.⁵³ Saruhanogullari acısından özellikle birinci cilt önemlidir. Üç bölümden oluşan eserin birinci bölümünde Vakıflar ve Vakıfların Türk-İslâm devletlerindeki fonksiyonları ile 16.-17. yüzyıllarda Manisa Mahalleleri hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümde Şer'îye Sicillerine dayanılarak Manisa'daki Vakıflar ve Hayırlar alfabetik olarak sıralanmaktadır. Üçüncü bölümde vâkıfları belli olmayan eserler, vakıf müesseselerine yapılan bağışlar, çeşmeler, kuyular ve esnaf vakıfları hakkında bilgi verilerek Manisa mahallelerinin eski ve yeni isimleri kaydedilmiştir. Eser, Saruhanogullari vakıflarından bahsetmesi yanında Saruhanogullari'na ait olan birçok mimarî eserin çizimini içermesi dolayısıyla da ayrıca önemlidir. İbrahim Gökçen birinci cildin sonuna vakıf eserlerinin yerlerini gösteren bir şehir planı da eklemiştir. Eserin ikinci cildinde de aynı alfabetik işleyiş takip edilmiştir. Saruhanogullari'yla ilgili bazı vakıfların bulunduğu bu cildin sonuna *1. Kitaba ek* başlıklı bir bölüm eklenmiştir. Bu bölümde İşhak Çelebi vakıflarından bahis vardır.

Saruhanogullari hakkında yapılan çalışmaların 1950'lerden 1970'lere kadar kesintiye uğradığı görülmektedir.⁵⁴ 1970-1980'li yıllarda Saruhanogullari ile ilgili çalışmalar (ağırlıklı olarak Saruhanogullari'ndan kalan mimarî eserler olmak üzere) yeniden başlamıştır. Manisa'da bulunan Saruhanoglu yapıları hakkında bazı çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalarda genel olarak Saruhanogullari hakkında kısaca bilgi verilerek, Saruhanogullari'ndan kalan yapıların mimarî elamanları, kitabeleri ve vakfiyeleri (İşhak Çelebi Külliyesi) konuları işlenmiştir. Özellikle 1980'lerden sonra Akademisyenlerin Saruhanogullari ve eserleri üzerine yayınlar yaptıkları görülmektedir. Manisa Turizm Derneği, bu dönemde çalışmaların basım-yayınını üstlenerek önemli bir işlev görmüştür.

Manisa şehir tarihi ile ilgili birçok çalışması bulunan Nusret Köklü'nün, Ç. Uluçay – İ. Gökçen'in Manisa Tarihi adlı eserinden faydalanarak Saruhanogullari yapılarını sıraladığı *Dünkü Manisa'dan Resimler* adlı eseri,⁵⁵ 1950'lerden beri duraksayan çalışmaları

⁵³ Gökçen, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar (Hicrî 954-1060) Kitap: I*, Marifet Basımevi, İstanbul, 1946; *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar (H. 1060, Miladî 1650'den Sonra) Kitap: II*, Marifet Basımevi, İstanbul, 1950.

⁵⁴ Saruhanogullari ile ilgili çalışmalar, yıllar bazında Manisa Tarihi çalışmalarıyla paralellik göstermektedir. Bkz. Nejdet Bilgi, "Manisa Tarihi Arastirmaları", *Manisa Konuşmaları (2000-2001)*, Haz. Ünal Şenel, Nejdet Bilgi, Ferhat Berber, Manisa, 2013, s. 13.

⁵⁵ Nusret Köklü, *Dünkü Manisa'dan Resimler*, Ayyıldız Matbaacılık, Ankara, 1967.

yeniden başlatmıştır. Köklü'nün, Seyahatnamelerin Manisa ile ilgili kayıtlarını aktardığı *Dünlü Manisa* adlı eserinde⁵⁶ Saruhanoğulları Beyliği'nden kalma yapılar hakkında kayıtlar da bulunmaktadır. Çalışmanın ikinci cildine yapılar ve eski Manisa ile ilgili fotoğraflar ve açıklamaları eklenmiştir. Köklü'nün Saruhanoğulları ile ilgili doğrudan çalışması, 1983 yılında Turizm Derneği'nin yayınladığı *Manisa Dergisi*'nin 4. ve 5. Sayılarında bulunan *Saruhanlı'lar Devrinde Manisa* adlı makaledir.⁵⁷ Makalede Manisa'nın Saruhanoğulları dönemindeki gelişimi ve bu devir yapıları işlenmiştir. Köklü, daha önceki çalışmalardan Manisa'nın Saruhan Bey tarafından fethi, fetih yıldönümünde fetih kutlamaları,⁵⁸ Manisa merkez olmak üzere Beyliğin sınırları hakkında bilgiler vermektedir. İlyas Bey Mescidi, Saruhan Bey Türbesi, Kirdeci Mescidi, Hacet Mescidi, Darphane, Revak Sultan Türbesi, Dere (Gülgün Hatun) Hamamı, Dere Mescidi ve Yedi Kızlar (Gülgün Hatun) Türbesi hakkında kaynaklar ışığında malumat vererek, Yapıların mimarî elamanlarını anlatmaktadır. Köklü, çalışmada yapıların resimlerini, planlarını ve kesitlerini eklemiştir. Bu çalışmadaki planlar ve kesitler, daha sonra konu ile ilgili yayınlarda kullanılmıştır.

İlhami Bilgin, *Manisa Dergisi*'nin 4. Sayısında yayınlanan *Manisa Saruhan Bey Türbesi ve Zaviyesi* adlı çalışmada,⁵⁹ Saruhan Bey Türbesi hakkında genel malumat vererek, türbe yapısında kullanılan yapı malzemesi, mimarî elamanlar ve Türbenin geçirdiği onarımları işlemektedir. Türbenin bir yapıya bitişik olduğunun izlerinin varlığını ve onarım hatalarını tartışarak, Körhane Zaviyesi'nin yerini tespit etmeye çalışmaktadır. Çalışmanın sonunda 6 resim ve 4 çizim mevcuttur.

Keşfi Karadanışman'ın Turizm Derneği tarafından yayınlanan *Manisa Tarihi Eser ve Kitabeleri* adlı eseri,⁶⁰ Saruhanoğulları yapılarına ait kitabeleri içermesi açısından önemlidir. Çalışmada, Saruhanoğulları döneminden kalma Ulucami, Ulucami Medresesi, Ali

⁵⁶ Köklü, *Dünlü Manisa I, II*, Ayyıldız Matbaacılık, Ankara, 1970.

⁵⁷ Köklü, "Saruhanlı'lar Devrinde Manisa", *Manisa*, Manisa Turizm Derneği, 2/4 (Nisan 1983), ss. 22-40; 2/5 (Ağustos 1983), ss. 40-65.

⁵⁸ Nusret Köklü'nün fetih kutlamalarıyla ilgili bir başka yazısı için bkz. Köklü, "Manisa ve Manisalıllık ile Fetih Şenlikleri ve Üç Şehidimiz", *Manisa*, Manisa Turizm Derneği, S. 19, Haziran 2000, ss. 3-14.

⁵⁹ İlhami Bilgin, "Manisa Saruhan Bey Türbesi ve Zaviyesi", *Manisa*, Manisa Turizm Derneği, 2/4 (Nisan 1983), ss. 41-54.

⁶⁰ Keşfi Karadanışman, *Manisa Tarihi Eser ve Kitabeleri*, Manisa Turizm Derneği, [t.y.].

Bey Camii ve İlyas Bey Camii kitabeleri fotoğrafları ve çevirileriyle birlikte verilmektedir. Karadaşman, 1982 yılında yayınlanan *Manisa'da Mevlevîlik* adlı çalışmasında,⁶¹ Mevlevîliğin ortaya çıktığı dönemde Anadolu'nun siyasî durumu, Saruhanogullari'nin Mevlana ile bağı ve Mevlevîhane yapısı hakkında bilgi vermektedir.

Manisa'daki Türk devri eserleri hakkında önemli çalışmaları bulunan Hakkı Acun, 1983 yılında Manisa Dergisi'nde yayınlanan *Manisa Kentinin Gelişimi (Eski Eserlerin Şehir Gelişimine Etkileri ve Manisa'nın Eski Mahalleleri)* adlı makalesinde⁶² şehrin tarihçesi içerisinde Saruhanogullari'nin özet bir tarihini vermiştir. Saruhanogullari döneminde şehrin Ulu Cami merkez olmak üzere doğu-batı eksenli bir yerleşime sahne olduğu belirtilerek Saruhanoglu yerleşiminin Manisa'daki sınırlarını kaydetmektedir. Acun, yapılarla bağlantılı olarak Saruhanogullari dönemindeki 10 mahallenin adını da kaydeder. Hakkı Acun, *Manisa İshak Çelebi Külliyesi* adlı çalışmasında⁶³ külliye'nin yeri ve tanımı, külliye yapılarının (Ulu Cami, Ulu Cami (Fethiye) Medresesi, İshak Çelebi Türbesi, İshak Çelebi (Çukur) Hamamı) tarihlendirmesi, kitabeleri, mimarî özellikleri, yapı malzemesi, geçirdikleri onarımlar hakkında bilgi vererek yapıların plan ve kesitlerini yapmaktadır. Çalışmanın sonunda külliye ile ilgili 22 resim ve 3 çizim bulunmaktadır. *Manisa'daki Türbe Mimarisi* adlı çalışmasında⁶⁴ Hakkı Acun, Saruhanogullari'na ait türbelerin (Saruhan (Gurhane) Türbesi, Revak Sultan Türbesi, İshak Çelebi Türbesi, Yedi Kızlar Türbesi) yeri ve tanımı, tarihlendirmesi, mimarî özellikleri, geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki durumları hakkında bilgiler vererek, eserlerin plan ve kesitlerini sunmaktadır. *Manisa Mevlevihanesi* adlı makalesinde⁶⁵ Saruhanoglu eseri olan Mevlevîhane'nin kitabesi (Evliya Çelebi'ye atfen) ve vakfiyesi hakkında bilgi vererek, yapının mimarî elemanları, tarih içindeki onarımları ve yapılan restorasyon hatalarını kaydetmektedir. Hakkı Acun'un *Manisa'da Türk Devri Yapıları* adlı kitabı,⁶⁶ O'nun daha önce Manisa yapılarıyla ilgili çalışmalarını

⁶¹ Karadaşman, "Manisa'da Mevlevîlik", *Manisa*, Manisa Turizm Derneği, 1/1 (Nisan 1982), ss. 36-38.

⁶² Hakkı Acun, "Manisa Kentinin Gelişimi (Eski Eserlerin Şehir Gelişimine Etkileri ve Manisa'nın Eski Mahalleleri)", *Manisa*, Manisa Turizm Derneği, 2/5 (Ağustos 1983), ss. 21-39.

⁶³ Acun, "Manisa İshak Çelebi Külliyesi", *Vakıflar Dergisi*, S. 19, 1985, ss. 127-146.

⁶⁴ Acun, "Manisa'daki Türbe Mimarisi", *Belleten*, XLIX/195 (Aralık 1985), ss. 479-501.

⁶⁵ Acun, "Manisa Mevlevihanesi", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, (Aralık 1991).

⁶⁶ Acun, *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, TTK Yayınları, Ankara, 1999.

kapsamaktadır. Eserde Saruhanoğulları yapıları (cami ve mescitler, medrese, tekke ve zaviye, türbeler, darphane, hamamlar, çeşmeler) detaylı bir şekilde işlenmekte ve bugün mevcut olmayan yapılar listesinde Saruhanoğulları'na ait bazı yapılar da (Saruhan Bey (Gurhane) Zaviyesi, Kirdeci Baba Mescidi, Revak Sultan Zaviyesi, Gülfem Hatun Mektebi) bulunmaktadır.

Garö Kürkman'ın 1986 yılında yayınlanan *Sarhan bin İshak Mangırđ* adlı çalışmasında,⁶⁷ II. Saruhan Bey'e ait sikke analiz edilmekte ve Saruhanoğulları'nın şeceresi verilmektedir.

Manisa tarihi denince ilk akla gelen akademisyenlerden biri olan M. Feridun Emecen'in Saruhanoğulları'na dair önemli çalışmaları vardır. *XVI. Yüzyılda Manisa Kazası* adlı kitabında⁶⁸ Çağatay Uluçay ve İbrahim Gökçen'in sicillere dayalı çalışmalarına ek olarak tahrir defterleri ve diğere arşiv belgelerini⁶⁹ kullanmıştır. Eserin birinci bölümündeki Manisa ve tarihi bahsinde Saruhanoğulları devri başlığı altında Manisa'nın Saruhan Bey tarafından fethi, Saruhan Bey'in kökeni, Saruhanoğulları'nın siyasi faaliyetleri, Saruhanoğulları'nın diğere beylikler, Bizans/Latin, Osmanlı ve Timur ile münasebetleri ve Beyliğin Osmanlı'ya bağlanması muasır kaynaklar ışığında işlenmektedir. XVI. yüzyıl Manisa Mahalleleri bahsinde kökeni Saruhanoğulları dönemine dayanan 10 mahalle (Cami-i Kebir, Çarşı, Bölücek, Gürhane, Derehamam, Zindan, Çaprazlar, Narlıca, Serâbâd ve Girdeci/Yenice) sıralanmaktadır. Şehirdeki Vakıf Müesseseleri ve Vakıflara Göre Tarihî Eserler bahsinde Saruhanoğulları'ndan kalan mescid, cami-imaret gibi yapılar hakkında bilgi verilmektedir. Feridun Emecen'in "...beyliklerin hemen hemen herhangi bir sınır değişikliğine bile uğramaksızın sancak yapıldığı..."⁷⁰ görüşü dikkate alındığında eser, Saruhanoğulları dönemi idarî taksimatı hususunda da önemli bir çalışmadır. Feridun Emecen, *Beylikten Sancağa, Batı Anadolu'da İlk Osmanlı Sancaklarının Kuruluşuna Dair Bazı Mülâhazalar* adlı

⁶⁷ Garö Kürkman, "Sarhan bin İshak Mangırđ", *Türk Nümismatik Derneği Bülteni*, nr. 19, İstanbul, 1986, ss.

⁶⁸ Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, TTK Yayınları, Ankara, 1989.

⁶⁹ Feridun Emecen'in kullandığı diğere arşiv malzemesi; mühimme defterleri, maliyeden müdevver defterler, ruus defterleri, timar ve zeamet tevcih defterleri, şikayet defterleri, dahiliye-maliye nezareti arşivi, Topkapı sarayı müzesi arşivi, şer'iyye sicilleri...vb. sayılabilir.

⁷⁰ Emecen, *İlk Osmanlılar...*, s. 90.

çalışmasında⁷¹ Saruhanogullari ve Batı Anadolu Beyliklerinin idarî yapısını muasır kaynaklar ışığında tetkik ederek, Tahrir defterlerinin beyliklerin tarihî topografyaları açısından önemini açıklamakta ve Saruhan'ın şehzade sancağı oluş sürecini işlemektedir. *Saruhanogullari ve Mevlevilik* adlı çalışmasında,⁷² Mevlevîliğin Batı Anadolu beylikler dünyasında yaygınlaşmasının, Karamaogullari'nin beylikler dünyasının hâkimi olma gayesiyle ilişkisi üzerinde durulmakta ve Mevlevîliğin, beylik içinde yayılışı, Saruhanogullari siyasetinde nasıl bir yere sahip olduğu irdelenmektedir. İshak Bey döneminde Mevlevîliğin Manisa'da iyice benimsendiği kaydedilmekte, bu bağlamda Ulu Cami ve Mevlevihane'nin inşası hakkında bilgi verilmektedir. Emecen, *Saruhanogullari ve Uc Dünyası (1300-1346)* adlı çalışmasında,⁷³ ana kaynaklar ışığında uc dünyasının genel panoraması, Saruhan Bey'in kökeni ve Beyliğin ilk dönemlerini işlemektedir. Emecen'in, *Osmanlı'nın Batı Anadolu Türkmen Beylikleri Fetih Siyaseti: Saruhan Beyliği Örneği* adlı çalışmasında,⁷⁴ Osmanlı fetih siyasetinin genel karakteristiği, Osmanlı-Saruhanogullari ilişkileri ve beyliğin ilk defa Osmanlı hâkimiyetine giriş süreci işlenmektedir. *Batı Anadolu Türkmen Beyliklerinin Son Direniş Devirlerinde Saruhanogullari ve Osmanlılar* adlı çalışmasında,⁷⁵ Saruhanogullari'nin beylikler dünyasındaki hâkimiyet mücadelelerindeki denge siyaseti, Saruhanoglu Beylerinin faaliyetleri, Saruhanogullari Beyliği'nin ikinci ve son defa Osmanlı hâkimiyetine giriş süreci konuları ana kaynaklar ışığında irdelenmektedir. Feridun Emecen, Saruhanogullari Beyliği'ne dair çalışmalarında Osmanlı tarihlerinde takip edilen Osmanogullari'ni merkeze oturtmak yerine Türkmen beylikleri dünyasından bir perspektif sunarak Saruhanogullari'ni işlemektedir. F. M. Emecen'in

⁷¹ Emecen, "Beylikten Sancağa, Batı Anadolu'da İlk Osmanlı Sancaklarının Kuruluşuna Dair Bazı Mülâhazalar", *Bellekten*, C. LX, S. 227, Nisan 1996, ss. 81-91.

⁷² Emecen, "Saruhanogullari ve Mevlevilik", *Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 282-297.

⁷³ Emecen, "Saruhanogullari ve Uc Dünyası (1300-1346)", *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 101-112.

⁷⁴ Emecen, "Osmanlı'nın Batı Anadolu Türkmen Beylikleri Fetih Siyaseti: Saruhan Beyliği Örneği", *Osmanlı Beyliği 1300-1389*, Çev. Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz, Tülin Altınova, Ed. Elizabeth A. Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 34-41.

⁷⁵ Emecen, "Batı Anadolu Türkmen Beyliklerinin Son Direniş Devirlerinde Saruhanogullari ve Osmanlılar", *İlk Osmanlılar*, ss. 121-132. (Bu makaleler için ayrıca bkz. F. M. Emecen, *Tarihin İçinde Manisa*, Manisa Belediyesi Yayınları, Manisa, 2006, ss. 17-64)

beylikle ilgili ortaya koyduğu *Saruhanogulları Beyliği* adlı kitap bölümlerinde⁷⁶ de Saruhanogulları tarihi ve kültürü bir bütün olarak görülmektedir.

Nuran Tezcan, 1994 yılında yayınlanan *Manisa Mevlevihanesi* adlı çalışmasında⁷⁷ Evliya Çelebi'nin Mevlevihane hakkındaki kayıtları ve kitabesi, Önceki çalışmalarda Mevlevihane, yapının mimarî vaziyeti, yapının bânisi, İshak Çelebi Vakfiyesinde mevlevihane, mevlevihanenin geçirdiği onarımlar, Manisa Mevlevihanesi'nin Osmanlı Mevlevihaneleri içindeki yeri konuları işlenmiştir.

Mustafa Demir'in 1997 tarihli *Saruhanogulları Devrinde Manisa İmaretları* adlı çalışmasında,⁷⁸ Saruhanogulları dönemi yapıları işlenmektedir.

1997 yılında Konstantin Zhukov'un Elizabeth A. Zachariadou'nun editörlüğünde hazırlanan *Osmanlı Beyliği* adlı kitapta yayınlanan *Osmanlı, Karesi ve Saruhan Sikkeleri ve Türk Batı Anadolu'sunda Ortak Para Sorunu (1340-1390)* adlı çalışmasında⁷⁹ Saruhanogulları sikkelerinin karakteristik özellikleri, Saruhan Beylerinin kısmî siyâsî faaliyetleri ve sikkeleri hakkında bilgi verilmektedir.

Ali Öngül, 1997 yılında Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayınlanan *Camiü'd-düvel'e Göre Saruhanogulları* adlı çalışmasında,⁸⁰ 17. yüzyıl müellifi Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah'ın *Câmiü'd-Düvel* adlı eserinde Saruhanogulları'na dair kayıtları, dipnotlarda açıklanarak verilmiştir.

1999 yılında Mehmet Çelik'in editörlüğünde H. Mustafa Eravcı ve Mustafa Korkmaz tarafından hazırlanan *Saruhanogulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri* adlı

⁷⁶ Emecen, "Saruhan Oğulları Beyliği", *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, Ed. Haşim Şahin, Grafiker Yayınları, Ankara, 2016, ss. 143-153; "Saruhanogulları Beyliği", *İslam Tarihi ve Medeniyeti*, c. 11, Ed. Levent Kayapınar, Yusuf Ayönü, Siyer Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 101-124.

⁷⁷ Nuran Tezcan, "Manisa Mevlevîhânesi", *Osmanlı Araştırmaları XIV*, İstanbul, 1994, ss. 185-193.

⁷⁸ Mustafa Demir, "Saruhanogulları Devrinde Manisa İmaretları", *Manisa*, Manisa Turizm Derneği, S. 14, 1997, ss. 60-62.

⁷⁹ Kostantin Zhukov, "Osmanlı, Karesi ve Saruhan Sikkeleri ve Türk Batı Anadolu'sunda Ortak Para Sorunu (1340-1390)", *Osmanlı Beyliği 1300-1389*, Ed. Elizabeth A. Zachariadou, Çev. Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz, Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 256-262.

⁸⁰ Ali Öngül, "Câmiü'd-Düvel'e Göre Saruhanogulları", *Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, 1997, ss. 370-377.

çalışma,⁸¹ Saruhanogullari'na dair müstakil bir çalışma özelliğini haizdir. Eserin yazılma amacı; "...Saruhan Beyliğini çevreleyen diğer Batı Anadolu beylikleri ile ilgili monografik çalışmalar yapılmasına rağmen, Saruhanogullari'na dair böyle bir çalışma mevcut olmamıştır. İşte bu çalışma Saruhanogullari'na dair müstakil bir eser olup, daha önceki çalışmaların açık bıraktığı alanları mümkün oldukça tamamlamayı amaçlamaktadır."⁸² şeklinde belirtilmiştir. Eserde muasır kaynaklar, arşiv vesikaları (tapu-tahrir defterleri, vakıf defterleri) ve daha önce yapılmış araştırmalar ışığında beyliğin menşei ve kuruluşu, Saruhanogullari'nin siyasî-askerî tarihi, beyliğin sosyo-ekonomik durumu ve Saruhanogullari yapıları sistematik bir şekilde işlenmiştir. Manisa Valiliği tarafından baskısı yapılan eser, Saruhanogullari hakkında derli-toplu bir çalışmadır.

Celil Ender'in 2000 yılında yayınlanan *Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe Beylik Paraları* adlı çalışmasında⁸³ Paralar ışığında Saruhanogullari Şeceresi yapılarak, İshak Bey, Hızır Şah Bey, Orhan Bey, II. Saruhan Bey, II. İshak Bey dönemi sikkeleri ve anonim Saruhanlı sikkeleri hakkında bilgi verilmekte ve sikkelerin çözümlenmesi, çizimleri yapılmaktadır.

Mustafa Korkmaz, 2001 yılında Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından yayınlanan Manisa Araştırmaları'ndaki *Evkâf Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Saruhanogullari Vakıfları* adlı çalışmasında⁸⁴ evkaf defterlerinin Saruhanogullari'na dair bilgi veren diğer kaynaklar arasındaki yeri açıklanmakta, çalışma XVI. yüzyıla ait iki (1531, 1571) evkaf defterine dayanmaktadır. (BOA 398 nolu Tapu Defteri, Kuyud-ı Kadime Arşivi 544 nolu defter) Bu defterlerin araştırmacılar tarafından nasıl kullanıldığına değinen Korkmaz, Çağatay Uluçay'ın Saruhanogullari ve Eserlerine Dair Vesikalar adlı eserinde 398 nolu defterden istifade ettiğini, ancak eserde neşredilen belgelerin çoğunda yanlış okuma, eksik bırakma, divan rakamlarını atlama gibi eksiklikler konusunda araştırmacıları uyarmaktadır.⁸⁵ Çalışmada Saruhanogullari'na ait yapılar ve bu yapılar hakkında

⁸¹ H. Mustafa Eravcı ve Mustafa Korkmaz, *Saruhanogullari ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, Manisa Valiliği, Manisa, 1999.

⁸² Eravcı ve Korkmaz, s. 4.

⁸³ Celil Ender, *Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe Beylik Paraları*, Ender Nümismatik Yayınları, İstanbul, 2000.

⁸⁴ Korkmaz, "Evkâf Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Saruhanogullari Vakıfları", *Manisa Araştırmaları I*, Manisa, 2001, ss. 55-86.

⁸⁵ Korkmaz, s. 58.

defterlerdeki bilgiler aktarılmakta ve yapıların hangi Saruhan Beyi döneminde yapıldığı, bânileri ve gelirleri tablolarla gösterilmektedir. Korkmaz, Türkler’de yayınlanan *Anadolu Beyliklerinin Sosyo-Ekonomik Tarihine Bir Örnek: Saruhan Beyliği* adlı çalışmasında,⁸⁶ yine aynı defterlerden Saruhanoğulları’nın sosyal yapısı hakkında bilgiler sunmakta ve Wilhelm Heyd, İsmail Galib, Kostantin Zhukov ve Garo Kürkman’ın çalışmaları ışığında Saruhanoğulları’na ait paralar hakkında bilgi vermektedir.

İsmail Onarlı’nın 2001 yılında yayınlanan *Saruhanoğulları Beyliği’nin Ulu Evliyası: Hamza Baba* adlı eserinde,⁸⁷ Hamza Baba’nın tarihî şahsiyeti ve Harezmîlerle ilişkisi irdelenmektedir. Saruhanoğulları’nın kuruluşunda Horasan Erenlerinin rolü ve Hamza Baba-Saruhan Bey ilişkisi, araştırma eserler ve söylenceler ışığında ortaya konmaya çalışılmaktadır. Onarlı, yazılı kaynaklar ve söylenceler ışığında, Saruhanoğulları döneminde tekke ve zaviyeler, Saruhanoğulları döneminde yaşayan tarihî şahsiyetler, oymak ve oba adları ile ziyaret ve adak yerlerinin listelerini vermiştir.

2002 yılında Sezai Küçük, Manisa Araştırmaları’nda yayınlanan *Manisa Mevlevîhânesi* adlı çalışmasında⁸⁸ araştırma eserler ışığında Saruhanoğulları döneminde Mevlevîhâne’nin durumu ve Manisa Mevlevîhânesi’nin diğer mevlevîhâneler arasındaki yeri hakkında kısaca bilgi vermektedir.

2004 yılında Mustafa Eravcı, *Saruhanoğulları’nın Demirci Kolunun Siyasi ve Kültürel Faaliyetleri Hakkında Bir Tetkik* adlı çalışmasında,⁸⁹ Saruhanoğulları’nın kuruluşu sırasında Demirci’de Saruhanoğulları hâkimiyetinin başlaması, Çuğa Bey’in Demirci merkezli egemenlik alanı, Demirci kolunun beyleri ve Demirci’de Mevlevîlik, Ankara Savaşı sonrası Osmanlı-Saruhanoğulları ilişkileri çerçevesinde Demirci kolunun durumu konuları tetkik edilmiştir.

Sencer Divitçioğlu, 2005 yılında yayınlanan *Saruhanoğlu Beyliği’nin Kıpçak Kökenli Olma İhtimali (XI-XIV. Yüzyıllar)* adlı

⁸⁶ Korkmaz, “Anadolu Beyliklerinin Sosyo-Ekonomik Tarihine Bir Örnek: Saruhan Beyliği”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, C. 7, ss. 415-425.

⁸⁷ İsmail Onarlı, *Hamza Baba*, Can Yayınları, İstanbul, 2001; “Saruhanoğulları Beyliği’nin Ulu Evliyası: Hamza Baba”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 21, 2002, ss. 163-196.

⁸⁸ Sezai Küçük, “Manisa Mevlevîhânesi”, *Manisa Araştırmaları*, C. 2, Manisa, 2002, ss. 15-20.

⁸⁹ Eravcı, “Saruhanoğulları’nın Demirci Kolunun Siyasî ve Kültürel Faaliyetleri Hakkında Bir Tetkik”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 1, Haziran 2004, ss. 55-63.

çalışmasında⁹⁰ Saruhanogullari'nin Orta Asya ile bağlantısı ve Saruhanogullari'nin kültürel izlerinden hareketle Saruhanogullari'nin kökeni meselesi işlenmektedir.

Mehmet Karakuyu'nun 2007 yılında yayınlanan *Manisa Şhrinde Mahallelerin Tarihsel Gelişimi* adlı çalışması,⁹¹ Manisa şhrindeki mahallelerin alan ve isim olarak tarihsel gelişimini ve değişimini ortaya koymaktadır. Saruhanogullari döneminde var olan 14 mahallenin adları ve alanları arşiv kaynakları ile araştırma eserlerden faydalanılarak işlenmekte ve dönemin mahalleleri topografik bir harita üzerinde gösterilmektedir. Çalışmada Saruhanogullari döneminde var olan 14 mahallenin 21. yüzyıla kadarki isim değişiklikleri tetkik edilerek bu 14 mahalle üzerinde bugün 18 mahallenin bulunduğu tablo ile gösterilmektedir.

Rasih Erkul'un 2008 yılındaki *Demirci Mevlevihanesi ve Saruhanlılarda Mevlevilik* adlı çalışmasında⁹² Mevleviliğin Batı Anadolu'da yayılması ve Manisa Mevlevihanesi'nin Mevlevilikteki yeri konuları işlenmektedir.

2000'li yıllarda Saruhanogullari üzerine yapılan bu çalışmalar yanında biri 2002 yılında Celal Bayar Üniversitesi, diğeri 2004 yılında Fırat Üniversitesi'nde olmak üzere Saruhanogullari üzerine iki yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Süleyman H. Yakut tarafından hazırlanan *Saruhanogullari Beyliğı* adlı yüksek lisans tezi⁹³ dört bölümden oluşmakta olup, kısmen muasır kaynaklar ve arşiv belgeleri ile araştırma eserlere dayanmaktadır. Tezin birinci bölümünde Saruhanogullari'nin menşei ve Manisa'nın fethinden evvel bölgedeki faaliyetleri, ikinci bölümünde Saruhanogullari'nin siyasî tarihi, üçüncü bölümünde Saruhanogullari'nin Bizans, Latin, Osmanlı ve diğeri Türk Beylikleriyle ilişkileri, dördüncü bölümünde ise, beyliğin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı işlenmiştir. Yasemin Gedik tarafından hazırlanan *Saruhanogullari Beyliğinin Kuruluşu ve Siyasi Teşekkülü* adlı yüksek lisans tezi⁹⁴ araştırma eserlere dayanan üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Manisa İlinin kuruluşu,

⁹⁰ Sencer Divitçioğlu, "Saruhanoglu Beyliğı'nin Kıpçak Kökenli Olma İhtimali (XI.-XIV. Yüzyıllar)", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 8/33 (Ağustos-Eylül-Ekim 2005), ss. 287-297.

⁹¹ Mehmet Karakuyu, "Manisa Şhrinde Mahallelerin Tarihsel Gelişimi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 4, S. 2, 2007, ss. 1-20.

⁹² Rasih Erkul, "Demirci Mevlevihanesi ve Saruhanlılarda Mevlevilik", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 6, Konya, 2008, ss. 129-134.

⁹³ Süleyman H. Yakut, *Saruhanogullari Beyliğı*, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2002.

⁹⁴ Yasemin Gedik, *Saruhanogullari Beyliğinin Kuruluşu ve Siyasi Teşekkülü*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2004.

tarihçesi, adının kaynağı, ilin yerleşim alanı ve beyliğin siyasî tarihi; ikinci bölümde Saruhanoğulları'nın idarî, ekonomik ve askerî yapısı; üçüncü bölümde Saruhanoğlu yerleşimleri, kültürel faaliyetler ve mevlevîlik konuları işlenmiştir.

Saruhanoğulları'na dair çalışmalar, 2010'lu yıllarda da devam etmiştir. 2010 yılında Anıl Yılmaz ve Halil Kocaman tarafından hazırlanan *Manisa Darphanesi: İsimlendirme, Yapısal Analiz ve İşlevi Hakkında Değerlendirmeler* adlı çalışmada⁹⁵ Saruhanoğulları döneminden kalan ve darphane olarak adlandırılan yapının isimlendirmesi, araştırma eserler ışığında yeniden işlenmekte, yapının geçirdiği onarımlar ve restorasyon hataları tetkik edilmektedir. Yapının tamamen ortaya çıkarılması amacıyla yapılan son kazı çalışması (Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun, 25.12.2009-242 no'lu kararı ile 16 Ağustos - 3 Eylül 2010 tarihleri arasında kazısı) hakkında bilgi verilmekte ve kazıda elde edilen veriler ışığında yapının darphane değil, zaviye olmasının daha makul olduğu iddia edilmektedir. Çalışmada yapının kazı öncesi ve sonrasına ait 27 fotoğrafı ve yapının mimarî özelliklerini gösteren 11 çizim bulunmaktadır.

Sevinç Gök Gürhan'ın 2011 yılında Manisa Belediyesi'nce yayınlanan *Bir Seramik Defnesinin Öyküsü Saruhanoğlu Beyliği'nin Mirası Manisa Gülgün Hatun Hamamı Seramikleri* adlı çalışmada,⁹⁶ Saruhanoğulları Dönemi ve Gülgün Hatun Hamamı hakkında bilgi verilmekte ve bulunan seramikler sistematik olarak tanıtılmaktadır. Çalışmada, buluntulara ait birçok çizim bulunmaktadır.

Gürol Pehlivan'ın 2011 yılında Sufî Araştırmalarında yayınlanan *M. Nuri Yörükoğlu'na Göre Manisa'da Tarikatlar ve Tekkeler* adlı çalışmada,⁹⁷ Saruhan Beyleri ve devlet adamları ile Saruhanoğulları döneminde Mevlevîlik hakkında bilgiler bulunmaktadır. Pehlivan'ın 2012 yılında hazırladığı *Manisa Şehrinde Evliya Kültü* adlı eser,⁹⁸ şehirde evliya kültürünün oluşumu ve yerleşmesi kapsamında Saruhan Beyleri, Saruhan devlet adamları,

⁹⁵ Anıl Yılmaz ve Halil Kocaman, "Manisa Darphanesi: İsimlendirme, Yapısal Analiz ve İşlevi Hakkında Değerlendirmeler", *Sanat Tarihi Yıllığı*, İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Araştırma Merkezi, S. 22, 2010, ss. 123-156.

⁹⁶ Sevinç Gök Gürhan, *Bir Seramik Defnesinin Öyküsü Saruhanoğlu Beyliği'nin Mirası Manisa Gülgün Hatun Hamamı Seramikleri*, Manisa Belediyesi Yayını, Manisa, 2011.

⁹⁷ Gürol Pehlivan, "M. Nuri Yörükoğlu'na Göre Manisa'da Tarikatlar ve Tekkeler", *Sûfi Araştırmaları*, C. 2, S. 4, Manisa, 2011, ss. 11-56.

⁹⁸ Pehlivan, *Manisa Şehrinde Evliya Kültü*, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2012.

dönemin mutasavvıfları ve din adamları hakkında biyografiler sunmakta ve Saruhanogullari'ndan kalma ziyaret yerleri hakkında bilgi vermektedir. Eserde, Saruhanogullari döneminde yaşamış devlet adamları ve din adamları ile ziyaret yerleri hakkındaki menkıbeler, inanç anıları ve efsaneler aktarılmaktadır.

Mehmet Akif Ceylan'ın 2013 yılında yayınlanan *Manisa'da Tarihî Köprüler ve Fonksiyonel Özellikleri* adlı çalışmasında,⁹⁹ Saruhanogullari döneminde var olan köprüler (Koyun Köprüsü, Kapulu Köprü, Karamanizade Mehmed Efendi Köprüsü/Karaman Köprüsü) işlenmektedir.

2014 yılında İsa Çelik'in *Manisa Kentinde Tarihi Turizm* adlı çalışmasında,¹⁰⁰ Manisa şehrinin Saruhanogullari dönemi yerleşim özellikleri ve Saruhanoglu yapılarının şehrin tarihî turizmine katkıları ele alınmaktadır.

Kadir Keskin'in 2014 yılında yayınlanan *Manisa'da Vakıf İzleri ve İz Bırakanlar* adlı çalışmasında,¹⁰¹ Saruhanogullari dönemi cami ve mescitleri, İshak Bey Külliyesi, Hızır Paşa Vakıfları, Saruhanoglu Türbeleri ve Yatırları işlenmiştir.

Sema Gündüz Küskü'nün 2014 yılında yayınlanan *Türk Dönemi Manisa Kenti ve Düşündürdükleri* adlı çalışmasında,¹⁰² araştırma eserler ışığında Saruhanogullari döneminde idarî, dinî ve sosyal yapılar ile bânileri ve Saruhanogullari dönemi külliyesi hakkında bilgi verilmekte ve Saruhanogullari külliyesi Manisa kent planında gösterilmektedir.

Son olarak M. Akif Erdoğan ve Ömer Bıyık tarafından hazırlanan ve 2014 yılında Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan *Defter-i Evkâf-ı Liva-i Saruhan* adlı eser,¹⁰³ III. Murad'ın saltanatında hazırlanarak Saray'a sunulan (1577) Saruhan Sancağı vakıflarıyla ilgili vakıf defterinin hem tıpkıbasımı hem de transkripsiyonudur. Saruhanogullari dönemi yapıları ile alakalı olarak çalışmalarda kullanılan bu defterin tam metninin neşri, Saruhanogullari'na dair daha sonra yapılacak çalışmalar için

⁹⁹ Mehmet Akif Ceylan, "Manisa'da Tarihî Köprüler ve Fonksiyonel Özellikleri", *Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 3, 2013, ss. 22-61.

¹⁰⁰ İsa Çelik, "Manisa Kentinde Tarihi Turizm", *Yeni Fikir*, C. 2, S. 3, 2014, ss. 32-46.

¹⁰¹ Kadir Keskin, *Manisa'da Vakıf İzleri ve İz Bırakanlar*, Manisa İl Özel İdaresi, Manisa, 2014.

¹⁰² Sema Gündüz Küskü, "Türk Dönemi Manisa Kenti ve Düşündürdükleri", *Turkish Studies*, C. 9/10, 2014, ss. 639-656.

¹⁰³ *Defter-i Evkâf-ı Liva-i Saruhan*, Haz. M. Akif Erdoğan, Ömer Bıyık, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Ankara, 2014.

önemlidir. Eserin giriş kısmında Saruhanoğulları'nın siyasî tarihi kısaca işlenerek, dönemin yapıları tanıtılmıştır.

Anadolu Beylikleri ve Batı Anadolu Tarihi çalışmalarında da Saruhanoğulları'na dair bir bölüm bulunmakta ve bu bölümler de muasır kaynaklar ve araştırma eserlere dayanmaktadır. Saruhanoğulları'na dair araştırmalarda sıklıkla kullanılan beylikler tarihi çalışmaları şunlardır: İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*¹⁰⁴; *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*¹⁰⁵; Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*¹⁰⁶; Salim Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*¹⁰⁷; Gönül Öney, *Beylikler Devri Sanatı XIV-XV. Yüzyıl (1300-1453)*.¹⁰⁸

Manisa Tarihi'ne dair içeriklerine bu çalışmada değinmediğimiz eserlerde de Manisa'nın bütüncül tarihi içerisinde Saruhanoğulları hakkında bilgi verilmektedir.

Saruhanoğulları'nın siyasî ve kültürel faaliyetleri hakkında Ansiklopedik eserlerde de önemli maddeler bulunmaktadır. Saruhanoğulları konusunda ilk derli toplu ciddi makalenin Çağatay Uluçay'ın İslâm Ansiklopedisi'nde yayınlanan *Saruhanoğulları*¹⁰⁹ maddesi olduğu göz önüne alındığında ansiklopedik eserlerin Saruhanoğulları araştırmaları içerisindeki önemi anlaşılmaktadır. Bu eserler arasında; Ahmet Şimşirgil'in Türkler'deki *Saruhanoğulları Beyliği*;¹¹⁰ Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinde Feridun Emecen'in *Saruhanoğulları*;¹¹¹ M. Baha Tanman'ın *Saruhanoğulları (Mimari)*;¹¹² Barihüda Tanrıkorur'un *Manisa Mevlevihanesi*¹¹³ adlı makaleleri ve

¹⁰⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yayınları, Ankara, 1969.

¹⁰⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK Yayınları, Ankara, 1988.

¹⁰⁶ Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, TTK Yayınları, Ankara, 1991.

¹⁰⁷ Salim Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, KATÜ Matbaası, Trabzon, 2001.

¹⁰⁸ Gönül Öney, *Beylikler Devri Sanatı XIV. - XV. Yüzyıl (1300-1453)*, TTK Yayınları, Ankara, 2007.

¹⁰⁹ Uluçay, "Saruhanoğulları", *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1964, C. 10, ss. 239-244.

¹¹⁰ Ahmet Şimşirgil, "Saruhanoğulları Beyliği", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, C. VI, ss. 787-792.

¹¹¹ Emecen, "Saruhanoğulları", *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, 2009, C. 36, ss. 170-173.

¹¹² M. Baha Tanman, "Saruhanoğulları (Mimari)", *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, 2009, C. 36, ss. 173-174.

¹¹³ Barihüda Tanrıkorur, "Manisa Mevlevihanesi", *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, 2003, C. 28, ss. 1-3.

Elizabeth Zachariadou'nun Encyclopedia of İslam'daki *Sarukhan*¹¹⁴ adlı makalesi sayılabilir.

Son olarak Manisa Celal Bayar Üniversitesi'nin 5-7 Kasım 2015 tarihinde düzenlediği *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu – IV: Saruhanogullari Beyliği* adlı sempozyum, Saruhanogullari dönemine dair bildirilerin sunulduğu bir etkinlik olmuştur.¹¹⁵ Bu sempozyumda Saruhanogullariyla ilgili toplam otuz üç bildiri sunulmuş olup bildiriler genel olarak beyliğin siyasî, sosyal, iktisadî ve kültürel yönlerine odaklanmıştır.

SONUÇ

Çalışmada 1911 yılından günümüze kadar Saruhanogullari'yla ilgili 18 kitap, 2 tez ve 48 makale olmak üzere toplam 68 adet eser, içerik olarak verilmiştir. Arastirmaların yıllar içindeki dağılımına bakıldığında 1940'larda Manisa Halkevi'nin çalışmalara katkısı açıkça görülmektedir. 1980'lerden günümüze çalışmaların bir ivme yakaladığı görülmektedir. Bu ivmede akademisyenlerin konuya yönelmeleri, Manisa Valiliği ve Celal Bayar Üniversitesi'nin çalışmaları desteklemesinin etkisi vardır. (Çalışmaların yıllara göre dağılımı için bkz. Tablo-1)

Arastirmaların genel olarak muasır kaynaklara dayandığı görülmekle birlikte, Bizans/Latin kaynaklarının çok az arastirmada kullanıldığı tespit edilmiştir. Saruhanogullari Beyliğinin kurulduğu coğrafya göz önüne alındığında bu durumun bir eksiklik olduğu görülmektedir.

Arastirmaların içerdikleri konuların dağılımına bakıldığında arastirmaların, beyliğin Mimarî Yapısı ve Siyasî Yapısı üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. (Arastirmalarda konuların işleniş sıklığı için bkz. Tablo-2)

Çalışma sonucunda Saruhanogullari Beyliği ile ilgili yapılan çalışmalar ve bu çalışmaların genel özellikleri ortaya konulmuş ve bu suretle Saruhanogullari hakkında çalışma yapacak arastirmacılara konu ile ilgili bir envanter çıkarılmıştır.

¹¹⁴ Elizabeth Zachariadou, "Sarukhan", *The Encyclopedia of Islam*, Brill, 1997, C. IX, s. 69.

¹¹⁵ "Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu – IV: Saruhanogullari Beyliği" adlı sempozyumun bildiri özetleri için bkz. <http://basin.cbu.edu.tr/ebulten/bildiri/files/assets/basic-html/page-1.html> (26.11.2107).

KAYNAKÇA

- ACUN, Hakkı (1983), "Manisa Kentinin Gelişimi (Eski Eserlerin Şehir Gelişimine Etkileri ve Manisa'nın Eski Mahalleleri)", *Manisa, Manisa Turizm Derneği*, 2/5 (Ağustos), ss. 21-39.
- ACUN, Hakkı (1985), "Manisa İshak Çelebi Külliyesi", *Vakıflar Dergisi*, S. 19, ss. 127-146.
- ACUN, Hakkı (1985), "Manisa'daki Türbe Mimarisi", *Belleten*, XLIX/195 (Aralık), ss. 479-501.
- ACUN, Hakkı (1991), "Manisa Mevlevihanesi", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, (Aralık).
- ACUN, Hakkı (1999), *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, TTK Yayınları, Ankara.
- AHMET EFLAKÎ (1953), *Ariflerin Menkıbeleri (Menâkıbü'l-Ârifîn) I, II*, Çev. Tahsin Yazıcı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- AHMED TEVHİD (1911), "Saruhan Oğulları", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, Ahmet İhsan ve Şurekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1 Teşrinievvel 1327(14 Ekim 1911), S. 10, ss. 615-619.
- AHMEDÎ, *İskender-nâme*, haz. Yaşar Akdoğan, www.kulturturizm.gov.tr e-kitap.
- AKSARAYÎ, Kerimüddin Mahmud (2000), *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara.
- AKYURT, M. Yusuf (1943), *Resimli Türk Abideleri, cild 9, Manisa Şehri Saruhan ve Osmanlılar Devri Mebani ve Kitabeleri*, Manisa, (TTK Kütüphanesi, Y/0603).
- ÂŞIK PAŞAZÂDE (1992), *Tevârih-i Âl-i Osman*, Çev. Atsız, MEB Yayınları, İstanbul.
- BAYÇIN, Nazmi (1945), "Manisa'da Dokumacılık", *Gediz*, C. 8, S. 86, ss. 7-9.
- BERKÖZ, Haydar (1937), "Saruhanoğulları", *Gediz*, S. 1-7.
- BİLGİ, Nejdet (2013), "Manisa Tarihi Araştırmaları", *Manisa Konuşmaları (2000-2001)*, Haz. Ünal Şenel, Nejdet Bilgi, Ferhat Berber, Manisa, ss. 9-16.
- BİLGİN, İlhami (1983), "Manisa Saruhan Bey Türbesi ve Zaviyesi", *Manisa*, Manisa Turizm Derneği, 2/4, ss. 41-54.
- Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora)*(2013), Haz. Şahin Kılıç, İthaki Yayınları, İstanbul.
- CEYLAN, Mehmet Akif (2013), "Manisa'da Tarihî Köprüler ve Fonksiyonel Özellikleri", *Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 3, ss. 22-61.

- ÇELİK, İsa (2014), "Manisa Kentinde Tarihi Turizm", *Yeni Fikir*, C. 2, S. 3, ss. 32-46.
- Defter-i Evkâf-ı Liva-i Saruhan* (2014), Haz. M. Akif Erdoğan, Ömer Bıyık, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Ankara.
- DEMİR, Mustafa (1997), "Saruhanogullari Devrinde Manisa İmaretleri", *Manisa*, Manisa Turizm Derneği, ss. 60-62.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer (2005), "Saruhanoglu Beyliği'nin Kıpçak Kökenli Olma İhtimali (XI.-XIV. Yüzyıllar)", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 8/33, ss. 287-297.
- DUKAS (1956), *Bizans Tarihi*, Çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul Matbaası, İstanbul. Eserin diğer bir çevirisi: Mikhael Doukas (2008), *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, Çev. Bilge Umar, İstanbul.
- EL-ÖMERİ, İbn Fazlullah (1929), *Mesalikü'l-ebzar fi Memâliki'l-emsar*, (Anadolu İle İlgili kısmı Yay. F. Taeschner), Leipzig. Türkçe Tercümesi: Yaşar Yücel (1991), "Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri", *Anadolu Beylikleri Hakkında Arastirmalar I*, TTK Yayınları, Ankara.
- EL-ÖMERİ, İbn Fazlullah (1988), *et-Ta'rif bi'l-Mustalahi's-Şerif*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan.
- EMECEN, Feridun M. (1989), *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, TTK Yayınları, Ankara.
- EMECEN, Feridun M. (1995), "Saruhanogullari ve Mevlevîlik", *Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, ss. 282-297.
- EMECEN, Feridun M. (1996), "Beylikten Sancağa, Batı Anadolu'da İlk Osmanlı Sancaklarının Kuruluşuna Dair Bazı Mülâhazalar", *Bellekten*, C. LX, S. 227, ss. 81-91.
- EMECEN, Feridun M. (1997), "Osmanlı'nın Batı Anadolu Türkmen Beylikleri Fetih Siyaseti: Saruhan Beyliği Örneği", *Osmanlı Beyliği 1300-1389*, Çev. Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz, Tülin Altınova, Ed. Elizabeth A. Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, ss. 34-41.
- EMECEN, Feridun M. (2006), *Tarihin İçinde Manisa*, Manisa Belediyesi Yayınları, Manisa.
- EMECEN, Feridun M. (2009), "Saruhanogullari", *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C. 36, ss. 170-173.
- EMECEN, Feridun M. (2010), "Batı Anadolu Türkmen Beyliklerinin Son Direniş Devirlerinde Saruhanogullari ve Osmanlılar", *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, ss. 121-132.

-
- EMECEN, Feridun M. (2010), "Saruhanogullari ve Uc Dunyasi (1300-1346)", *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dunyasi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, ss. 101-112.
- EMECEN, Feridun M. (2010), *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dunyasi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- EMECEN, Feridun M. (2015), "Saruhan Beyliği'nin Kurucusunun Kimliği Meselesi Üzerine Notlar", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-IV Saruhanogullari Beyliği Bildiri Özetleri*, Manisa.
- EMECEN, Feridun M. (2016), "Saruhan Ogullari Beyliği", *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, Ed. Haşim Şahin, Grafiker Yayınları, Ankara, ss. 143-153;
- EMECEN, Feridun M. (2017), "Saruhanogullari Beyliği", *İslam Tarihi ve Medeniyeti*, c. 11, Ed. L. Kayapınar, Y. Ayönü, Siyer Yayınları, İstanbul, ss. 101-124.
- ENDER, Celil (2000), *Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşey Beylik Paraları*, Ender Nümismatik Yayınları, İstanbul.
- ERAVCI, H. Mustafa ve KORKMAZ, Mustafa (1999), *Saruhanogullari ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, Manisa Valiliği, Manisa.
- ERAVCI, Mustafa (2004), "Saruhanogullari'nin Demirci Kolunun Siyasî ve Kültürel Faaliyetleri Hakkında Bir Tetkik", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 1, ss. 55-63.
- ERİNÇ, Zekiye (1937), "Manisa'nın Muhtelif Devirlerde Tarihi Kıymeti Haiz Olan Eserleri", *Gediz*, C. 1, S. 3, ss. 13, 14.
- ERSOY, Halit (1941), "Saruhanogullari ve Gurhane Türbesi veya (Saruhan Bey Türbesi)", *Gediz*, C. 5, S. 54, ss. 5, 6.
- ERSOY, Halit (1942), "Ulu Cami", *Gediz*, C. 5, S. 55, 56.
- GEDİK, Yasemin (2004), *Saruhanogullari Beyliğinin Kuruluşu ve Siyasî Teşekkülü*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.
- Gediz* (1938), "Manisa Tarihi Üzerinde Araştırmalar II", C. 2, S. 16, ss. 5, 6.
- GEORGES PACHYMERES (1984), *Relations Historiques I, II, III*, Ed. Albert Failler, Vitalien Laurent, Paris. Eserin kısmî Türkçe çevirisi: *Bizanslı Gözüyle Türkler* (2009), Çev. İlcan Bihter Barlas, İlgî Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- GÖK GÜRHAN, Sevinç (2011), *Bir Seramik Definesinin Öyküsü Saruhanoğlu Beyliği'nin Mirası Manisa Gülgün Hatun Hamamı Seramikleri*, Manisa Belediyesi Yayını, Manisa.
-

- GÖKÇEN, İbrahim (1938), "Ulu Cami ve Medresesi", *Gediz*, C. 2, S. 14, ss. 7, 8.
- GÖKÇEN, İbrahim (1940), "M. Çağatay Uluçay Saruhanogullari ve Eserlerine Dair Vesikalar, Manisa Halkevi Yayinlarindan, Resimli Ay Matbaasi, İstanbul, 1940", *Gediz*, C. 6, S. 62(ss. 11-13), S. 64 (ss. 11-13).
- GÖKÇEN, İbrahim (1946), *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar (Hicrî 954-1060) Kitap: I*, Marifet Basımevi, İstanbul.
- GÖKÇEN, İbrahim (1950), *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar (H. 1060, Miladî 1650'den Sonra) Kitap: II*, Marifet Basımevi, İstanbul.
- GÜNDÜZ KÜSKÜ, Sema (2014), "Türk Dönemi Manisa Kenti ve Düşündürdükleri", *Turkish Studies*, C. 9/10, ss. 639-656.
- HALİL EDHEM, *Garbî Anadolu'da Selçukîlerin Vârisleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1926.
- IOANNES KANTAKUZENOS (1828), *Historiarum*, Haz. Ludovici Schopeni, C. 1-4, CSHB, Bonn.
- İBN BATUTA (2000), *İbn Batuta Seyahatnamesi*, C. I, Çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İBN BIBİ (1996), *El-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-Umuri'l-Ala'iyye (Selçukname) I, II*, Haz. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- JOSEPH VON HAMMER, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I-X, 1827-1835 (Eserin Türkçe tercümesi: *Osmanlı Devleti Tarihi*, I-XVI, haz. M. Çevik, E. Kılıç, İstanbul, 1983-1986).
- KALKAŞANDÎ (1915), *Subhu'l-A'sâ fi Snaati'l-İnşâ*, C. VIII, Daru'l-Kütübü's-Sultaniyye, Kahire.
- KARADANIŞMAN, Keşfi (t.y.), *Manisa Tarihi Eser ve Kitabeleri*, Manisa Turizm Derneği.
- KARADANIŞMAN, Keşfi (1982), "Manisa'da Mevlevîlik", *Manisa*, Manisa Turizm Derneği, 1/1, ss. 36-38.
- KARAKUYU, Mehmet (2007), "Manisa Şehrinde Mahallelerin Tarihsel Gelişimi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 4, S. 2, ss. 1-20.
- KESKİN, Kadir (2014), *Manisa'da Vakıf İzleri ve İz Bırakanlar*, Manisa İl Özel İdaresi, Manisa.
- KOCA, Salim (2001), *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, KATÜ Matbaası, Trabzon.
- KÖKLÜ, Nusret (1967), *Dünkü Manisa'dan Resimler*, Ayyıldız Matbaacılık, Ankara.
- KÖKLÜ, Nusret (1970), *Dünkü Manisa I, II*, Ayyıldız Matbaacılık, Ankara.

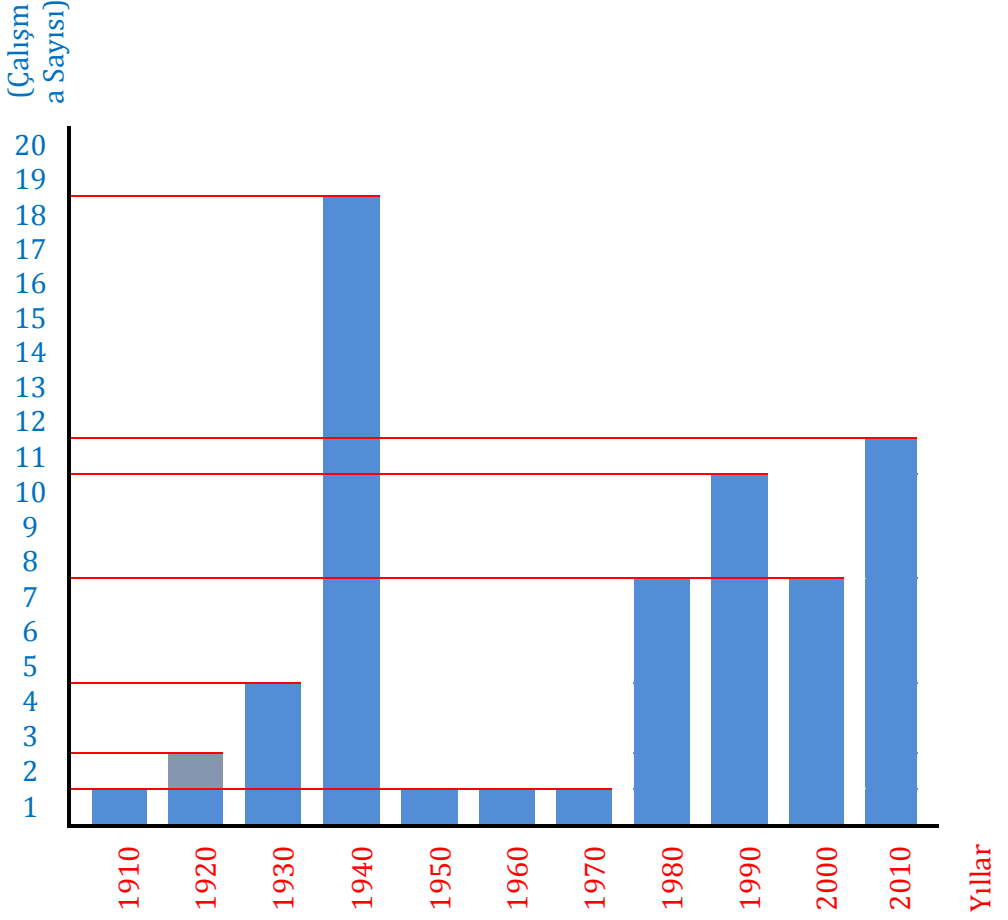
- KÖKLÜ, Nusret (1983), "Saruhanlı'lar Devrinde Manisa", *Manisa*, Manisa Turizm Derneği, 2/4 (Nisan), ss. 22-40; 2/5 (Ağustos), ss. 40-65.
- KÖKLÜ, Nusret (2000), "Manisa ve Manisalılık ile Fetih Şenlikleri ve Üç Şehidimiz", *Manisa*, Manisa Turizm Derneği, S. 19, ss. 3-14.
- KÜÇÜK, Sezai (2002), "Manisa Mevlevîhânesi", *Manisa Araştırmaları*, C. 2, Manisa, ss. 15-20.
- LAONIKI CHALCOCONDYLAE ATHENIENSIS (1615), *Historia*, *Historiae Byzantinae Scriptores Tres*, Apud Petrum de la Rouiere.
- LINDNER, Rudi Paul (2000), *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, Çev. Müfit Günay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- MAKRİZÎ (1997), *Kitab es-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut. (Eserin Beylikler hakkındaki kayıtları için bkz. Cüneyt Kanat (1991), *Makrizi'nin Kitab es-Suluk'unda Osmanlılar, Karamanoğulları ve Batı Anadolu Beylikleri İle İlgili Kayıtlar*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir)
- MUTAF, Abdülmecid (1995), "Şehir Tarihçiliği Açısından; Manisa'nın Arşiv Kaynakları", *Manisa*, Manisa'yı Mesir'i Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını, S. 9/Haziran, ss. 25-28.
- NIKEPHOROS GREGORAS (1829-1855), *Byzantina Historia*, Haz. L. Schopeni, I. Bekkeri, C. I, II, III, CSHB, Bonn. Eserin kısmî tercümesi için bkz. Yanko İskender Huci (1910), "Şehzade Halil'in Sergüzeşti", (Gregoras'tan Tercüme) *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, Ahmet İhsan ve Şurekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1 Teşrinievvel 1326 (14 Ekim 1910), C. 1, S. 4, ss. 239-252.
- ONARLI, İsmail (2001), *Hamza Baba*, Can Yayınları, İstanbul.
- ONARLI, İsmail (2002), "Saruhanlı Beyliği'nin Ulu Evliyası: Hamza Baba", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 21, ss. 163-196.
- ÖNEY, Gönül (2007), *Beylikler Devri Sanatı XIV. - XV. Yüzyıl (1300-1453)*, TTK Yayınları, Ankara.
- ÖNGÜL, Ali (1997), "Câmiü'd-Düvel'e Göre Saruhanlı Beylikleri", *Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, ss. 370-377.

-
- PEHLIVAN, Gürol (2011), "M. Nuri Yörükoğlu'na Göre Manisa'da Tarikatlar ve Tekkeler", *Süfi Arastirmalari*, C. 2, S. 4, Manisa, ss. 11-56.
- PEHLIVAN, Gürol (2012), *Manisa Şehrinde Evliya Kültü*, Tıbyan Yayıncılık, İzmir.
- RAMON MUNTANER (2000), *Chronicle*, İngilizceye Çev. Lady Goodenough, Inparentheses Publications Catalan Series, Cambridge-Ontario.
- SUNU, Yıldız (1943), "Namaz Gecesi", C. 6, S. 64, s. 9.
- ŞEN, Müslime (1996-1997), "Manisa Halkevi Yayınları ve Yerel Tarih Çalışmaları Örneği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Arastirmalari Dergisi*, C. II, S. 6-7, ss. 147-156.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet (2002), "Saruhanogullari Beyliğı", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, C. VI, ss. 787-792.
- ŞÜKRULLAH (1947), *Behçetü't-Tevârih*, Çev. N. Atsız, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- TANMAN, M. Baha (2009), "Saruhanogullari (Mimari)", *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C. 36, ss. 173-174.
- TANRIKORUR, Barihüda (2003), "Manisa Mevlevihanesi", *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C. 28, ss. 1-3.
- TEZCAN, Nuran (1994), "Manisa Mevlevîhânesi", *Osmanlı Arastirmalari XIV*, İstanbul, ss. 185-193.
- ULUÇAY, M. Çağatay (1940), *Saruhan Oğullari ve Eserlerine Dair Vesikalar (773 H. - 1220 H.)*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul.
- ULUÇAY, M. Çağatay (1941), "Manisa Tarihine Dair Düzeltmeler", *Gediz*, C. 4, S. 46, ss. 5-7.
- ULUÇAY, M. Çağatay (1941), "Evliya Çelebi ve Manisa", *Gediz*, C. 4, S. 47, ss. 5, 6.
- ULUÇAY, M. Çağatay (1942), "Manisa'nın En Eski İki Adeti [Namaz Gecesi ve Mesir]", *Gediz*, C. 5, S. 57, ss. 6, 7.
- ULUÇAY, M. Çağatay (1943), *Yunus'un Mezarı*, Gediz Basımevi, Manisa.
- ULUÇAY, M. Çağatay (1944), "Manisa Tarihinin Türkler Devri Kaynaklarına Dair Düşünceler", C. 6, S. 71, ss. 1, 2.
- ULUÇAY, M. Çağatay (1945), "Saruhanogullari Tarihi Üzerinde Bazı Düşünceler", *Gediz*, C. 7, S. 78, ss. 11, 12.
- ULUÇAY, M. Çağatay (1945), "Manisa Kazaları Tarihi Yazılırken Başvurulacak Kaynaklar", *Gediz*, C. 7, S. 82, s. 4.
- ULUÇAY, M. Çağatay (1945), "Manisa'nın Bizanslılardan Alınışının 632nci Yıldönümü Münasebeti İle", *Gediz*, C. 8, S. 86, ss. 2, 3.
-

- ULUÇAY, M. Çağatay (1946), *Saruhanogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, Marifet Basımevi, İstanbul, 1946.
- ULUÇAY, M. Çağatay (1964), "Saruhanogulları", *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, C. 10, ss. 239-244.
- ULUÇAY, Çağatay ve GÖKÇEN, İbrahim (1939), *Manisa Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1929), *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Mentese, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malûmat*, Devlet Matbaası, İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1969), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yayınları, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988), *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, TTK Yayınları, Ankara.
- ÜNVER, A. Süheyl (1942), "XIV. Asırda Saruhanlıların Türk Tababetine Hizmetleri ve Yakuphan Namına Tercüme Edilen Bahname", *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, S. 19-20, ss. 34-37.
- YAKUT, Süleyman H. (2002), *Saruhanogulları Beyliği*, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa.
- YILMAZ, Anıl ve KOCAMAN, Halil (2010), "Manisa Darphanesi: İsimlendirme, Yapısal Analiz ve İşlevi Hakkında Değerlendirmeler", *Sanat Tarihi Yıllığı*, İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Araştırma Merkezi, S. 22, ss. 123-156.
- YÜCEL, Yaşar (1991), *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, TTK Yayınları, Ankara.
- ZACHARIADOU, Elizabeth (1997), "Sarukhan", *The Encyclopedia of Islam*, Brill, C. IX, s. 69.
- ZHUKOV, Kostantin (1997), "Osmanlı, Karesi ve Saruhan Sikkeleri ve Türk Batı Anadolu'sunda Ortak Para Sorunu (1340-1390)", *Osmanlı Beyliği 1300-1389*, Ed. Elizabeth A. Zachariadou, Çev. Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz, Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, ss. 256-262.
- ZINKEISEN, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa, I-VII*, Hamburg, 1840-1863 (Eserin Türkçe tercümesi: *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, Ed. Erhan Afyoncu, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011)

EKLER

Tablo-1) SARUHANOGULLARI BEYLIGI HAKKINDA YAPILAN CALISIMLARIN YILLARA GORE DAGILIMI

Tablo-2) ARAŞTIRMALARIN İŞLEDİKLERİ KONULAR

